

HUMANIST

MAANDBLAD OVER HUMANISME, MENS EN WERELD

Rutger Kopland:
'Ik laat me leiden
door iets vaags'

RIJKAARDS
in de schulden

HUMANISME en ISLAM

Socrateslezing 1999 door Harry Kunneman

Levenskunst en burgerschap in een techno-polis

Robert
Delaunay,
L'Equipe de
Cardiff, 1913

De Socrateslezing 1999 wordt van commentaar voorzien door prof. dr. Heleen Pott (Universiteit van Amsterdam) en prof. dr. Henk Tieleman (Universiteit Utrecht). Prof. dr. Annemarie Mol (Universiteit Twente) treedt op als voorzitter van de avond.

Op dinsdag 30 november 1999 is in de Blauwe Zaal van de Stadsschouwburg in Utrecht vanaf 20.00 uur voor de zestiende maal de jaarlijkse Socrateslezing te beluisteren. Hoogleraar Praktische Humanistiek Harry Kunneman spreekt over 'Levenskunst en burgerschap in een techno-polis - humanisme in een nieuwe eeuw'.

Kunneman geeft zijn visie op centrale vragen van onze tijd en op de vernieuwingen die binnen de humanistische beweging noodzakelijk zijn om creatieve en praktisch relevante antwoorden te kunnen vinden. Aan de hand van het begrip 'techno-polis' schetst hij in het eerste deel van zijn lezing een globaal beeld van de Nederlandse samenleving in de komende decennia. Nederland is één grote stad geworden, waarbinnen technologie, werkdruk en consumptie steeds hechter in elkaar grijpen. Dit tegen de achtergrond van een wereldorde die door grote verschillen en onbeheersbare risico's gekenmerkt wordt.

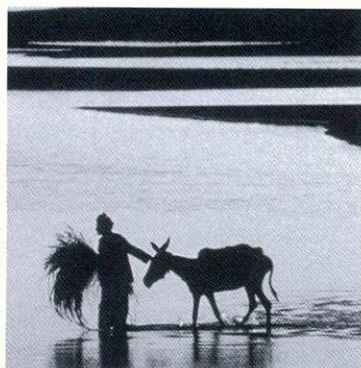
In het tweede deel pleit hij voor levenskunst en burgerschap als de twee inhoudelijke brandpunten van een eigentijds en inspirerend humanisme. In het laatste deel schetst hij de consequenties die dat heeft voor de ontwikkeling van de humanistische beweging in ons land, met name de verschuiving van een semi-kerkelijk naar een praktijk-georiënteerd model.

De Socrateslezing, georganiseerd door het Humanistisch Verbond en het Humanistisch Kenniscentrum, vindt sinds 1984 jaarlijks plaats en is in het verleden onder andere gehouden door Hans Achterhuis, Trudy van Asperen, Rosi Braidotti, Jan Willem Duyvendak, Jan Glastra van Loon, Jo Groebel, Cox Habbema, Anil Ramdas en Cornelis Verhoeven.

Reserveren voor deze avond kan uitsluitend door overmaking van f20,- (leden van het Humanistisch Verbond: f17,50) per toegangskaart op giro 450338 t.n.v. Stichting Socrates, Van Asch van Wijckskade 28, 3512 VS Utrecht, onder vermelding van 'Socrateslezing 1999' en het gewenste aantal kaarten. Het adres op de overschrijving geldt als verzendadres. Er zijn slechts 225 toegangskaarten beschikbaar. Tijdig reserveren is dus dringend gewenst. De toegangskaarten worden medio november toegestuurd.

Nadere inlichtingen zijn te verkrijgen bij het Humanistisch Kenniscentrum: bij voorkeur per e-mail: ahi@uvh.nl; of tel. 030-2390113 (André Hielkema).

in dit nummer

Uitgesproken democratisch

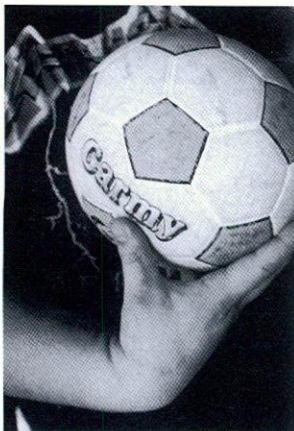
De islam is een uitgesproken democratische religie, vindt de Soedanese mensenrechtenactivist en jurist An-Na'im. Gesprek met deze Van Praagprijswinnaar.

PAGINA **4**

Vriendjes zijn?

Ze houden je een spiegel voor, corrigeren je gedrag, moedigen je aan. Zes verhalen over vriendschap.

PAGINA **8**

Het duel van de straat

Spelen in of tegen een zaalvoetbalteam van daklozen: het was even wennen, maar de koudwatervrees bleek ongegrond. Sfeer snuiven in de zaal.

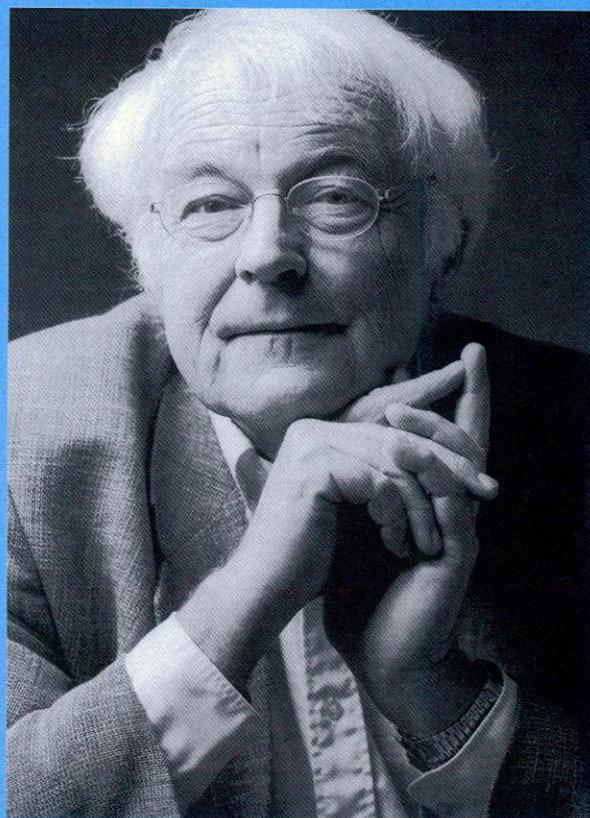
PAGINA **18**

Geld moet rollen

Steeds meer mensen met modale en hogere inkomens raken in de schulden. En als het bij de rianten inkomens fout gaat, gaat het ook hard fout. De feiten.

PAGINA **22**

De verstandelijke kant van empathie

Zijn poëzie is populair, omdat hij een sfeer van warme emotionaliteit weet op te roepen. Toch is dat maar de helft van de kunst. Dichter en psychiater Rutger Kopland wil niet alleen invoelen, maar ook meedogenloos kijken. 'Het is prettig om getroost te worden, maar je bent en blijft alleen.' Een gesprek.

PAGINA **12**

en verder

Stellingen voor de 21ste eeuw	17
Het keerpunt	26
Denken & Doen	28
Nieuws	30
Colofon/Cryptogram	34

'De islam is democrat

An-Na'im: 'Ik mis de geluiden van de vogels en dieren als in mijn dorp de zon onder gaat'

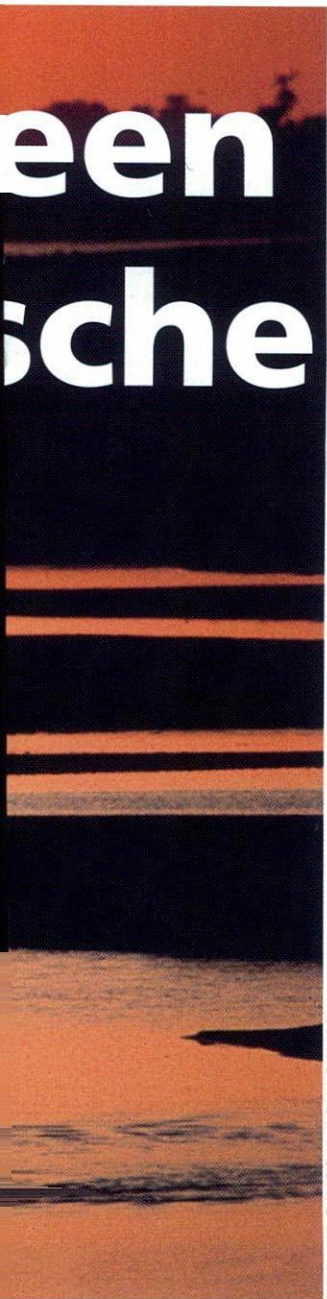
Professor Abdullah Ahmed An-Na'im wordt in 1946 geboren in een klein dorpje langs de Nijl ten noorden van Khartoem. Zijn vader is beroepsmilitair; zijn moeder 'de wijste vrouw ter wereld', al kan ze niet lezen of schrijven. Ze hoopt dat haar oudste zoon arts wordt, maar Abdu - zoals zijn vrienden hem noemen - verkiest een rechtenstudie. Hij heeft romantische ideeën over het studeren en in praktijk brengen van de juridische wetenschap. Recht is iets hoogs, recht moet zegevieren. Een gevoel dat hij tot op heden vast heeft kunnen houden, 'gelukkig', vindt hij. Na zijn afstuderen gaat hij zelf doceren aan de universiteit van Khartoem,

maar begin jaren tachtig krijgt hij problemen met het Soedanese fundamentalistische bewind en belandt voor ruim anderhalf jaar in de gevangenis. In 1985 wordt hij gedwongen het land te verlaten wegens lidmaatschap van een verboden groepering. Sindsdien woont An-Na'im als banenling in Canada, Zweden, Egypte en de Verenigde Staten. Inmiddels is hij kosmopoliet uit overtuiging: thuis is daar waar hij zijn meest betekenisvolle relaties heeft. Hij is als hoogleraar rechtsgeleerdheid verbonden aan de Emory universiteit van Atlanta, maar dat is niet zijn enige werkplek: An-Na'ims curriculum vitae telt ruim dertien pagina's. Een *workaholic* zegt

hij niet te zijn. "Ik zie mijn bezigheden niet als werk. Het is een persoonlijke zoektocht naar betere intermenselijke relaties."

U ontvangt de Dr. Van Praag Prijs omdat u zich in uw wetenschappelijke werk en door uw activisme inzet voor de humanisering van de samenleving. U doet dit door met moslims over de hele wereld in dialoog te gaan over de humanistische waarden binnen de islam. Welke waarden zijn het uitgangspunt?

"De eerste waarde die in de koran wordt benadrukt en die de basis vormt voor een humanistische dialoog is die van de individuele verantwoor-

een uitgesproken sche religie'

Islam en humanisme, het lijken werelden apart.

De Soedanese mensenrechtenactivist en professor in de rechtsgeleerdheid Abdullah Ahmed An-Na'im ziet dat heel anders. Als moslim zet hij zich in voor de verspreiding van humanistische waarden. Om deze reden ontvangt hij op 10 december de Dr. Van Praagprijs.

Els Huver

delijkheid. In mijn visie is de islam een uitgesproken democratische religie, die ieder individu persoonlijk en direct verantwoordelijk houdt voor wat hij of zij doet of nalaat te doen. Een andere belangrijke islamitische waarde die de humanistische dialoog ondersteunt, is het enorme belang dat de koran hecht aan menselijk verstand en oordeel. Er zijn honderden verzen waarin een beroep wordt gedaan op menselijk verstand, waarin staat dat moslims voor zichzelf moeten denken en beslissen. Feit is helaas dat deze kwaliteiten bij veel moslims - evenals bij aanhangers van andere religies - ver te zoeken zijn. Ik raak altijd weer van mijn stuk

als ik zie hoe velen hun individuele moraal en verantwoordelijkheid van zich af schuiven, hoe ze falen in het gebruiken van hun eigen, gezonde verstand. Mijn geloof, de islam, heeft zoveel te bieden; helaas is de mens niet in staat dat allemaal op te pikken. Voor mij als activist en geëngageerde moslim-wetenschapper is het daarom een uitdaging medegelovigen de positieve mogelijkheden van de islam voor te houden, en die zijn voor een belangrijk deel humanistisch."

Dus u bent zowel moslim als humanist?

"Ja, en dat is geen tegenstelling, die bestaat slechts in de hoofden van

mensen. Alle humanistische waarden kunnen vanuit een islamitische visie worden onderschreven."

Dat is geen gangbare opvatting. Hoe heeft u deze ontwikkeld?

"Ik heb publiek- en internationaal recht gestudeerd aan de universiteit van Khartoem. Mijn studententijd was geen vrolijke periode, maar een lange en pijnlijke zoektocht. Ik ontdekte door mijn opleiding dat de bestaande opvattingen over islam - waar ik heilig in geloofde - weinig ruimte lieten voor mensenrechten. Dat bracht mij volledig in verwarring; tot dat moment had ik nooit getwijfeld. Mijn mentor, Ustadh

Mahmoud Mohamed Taha, durfde de kloof tussen mensenrechten en islam openlijk te bespreken en hij heeft me geleerd hoe je moslim kunt zijn en tegelijkertijd voorvechter van mensenrechten. Dit alles was overigens een lang en slopend proces, niet iets wat ik opeens ontdekte en meteen begreep.

Deze voor Soedanese begrippen radicale opvattingen hebben mij, mijn mentor en een vijftigtal studenten van mei 1983 tot december 1984 - in die tijd gaf ik al les aan de universiteit van Khartoem - in de gevangenis doen belanden: zonder aanklacht of

'Er zijn honderden verzen waarin staat dat moslims voor zichzelf moeten denken en beslissen'

proces. In 1985 is Ustadh Mahmoud op beschuldiging van ketterij geëxecuteerd. Hij was de beste moslim die ik ooit heb gekend.

De grondgedachten van mijn huidige wetenschappelijke werk en activisme zijn niet door mij ontwikkeld, maar door mijn mentor. Ik ben niet meer dan een student die de ideeën van zijn leraar zo goed mogelijk probeert te begrijpen en uit te werken."

Hoe reageren moslims op uw ideeën?

"De meesten vinden mijn beweringen maar vreemd; voor sommigen is het zelfs je reinste ketterij. Maar dat ligt slechts in de lijn der verwachtingen, omdat wat ik zeg nieuw is. Terwijl iedere moslim - of christen - die een beetje nadenkt toch weet dat de opvattingen die we nu als orthodox beschouwen in vroeger tijden mensen op de brandstapel deden belanden. Met dat in hun achterhoofd zouden ze wat toleranter mogen staan ten opzichte van nieuwe inzichten op het gebied van de islam.

Of ik ook in gesprek treed met de fundamentalistische moslims in Soedan? Nee, dat heeft geen zin; zij staan per definitie niet open voor dialoog. Fundamentalistische moslims zijn niet in staat op een rationele en coherente manier te reageren op argumenten van mensen zoals ik. Als ze het niet met je eens zijn, gaan ze eenvoudigweg over tot verbaal of fysiek geweld. Ik spreek uit ervaring: in hun ogen ben ik een agent van de imperialistische westerse machten. Nee, daar verspil ik mijn energie niet aan. Ik richt mij tot de overgrote meerderheid moslims, waarvan wellicht een aantal zich soms laat meeslepen door fundamentalistische retoriek. Aan hen blijf ik mijn ideeën uitleggen; ik wil hen laten zien dat mijn opvattingen in feite meer islamitisch zijn dan die van de fundamentalisten."

Islamitische wetenschappers beschuldigen het westen er soms van teveel nadruk te leggen op individuele rechten en waarden ten koste van die van de gemeenschap. In het humanisme staat het individu centraal. Hoe valt dat te rijmen met uw opvattingen?

"Mijn mentor, Ustadh Mahmoud, heeft mij geleerd dat de ontwikkeling van het individu het uiteindelijke doel van de islam en de koran is. De rol van de gemeenschap is het scheppen van voorwaarden, het vormen van een kader waarbinnen ruimte is voor individualisering. De gemeenschap moet zorgen voor voedsel, behuizing, veiligheid, gezondheidszorg, maar ook voor morele waarden, onderwijs en spiritualiteit. Alleen dan is er ruimte voor persoonlijke ontwikkeling. Ik zie dus geen conflict tussen individuele en collectieve waarden."

Een weinig humanistisch onderdeel van de islam is de strenge islamitische wetgeving, de shari'a. Neemt u daar als moslim en humanist afstand van?

"De shari'a is vanuit een humanistische visie bekeken inderdaad omstreken, bijvoorbeeld omdat zij soms de doodstraf voorschrijft. Maar de shari'a is niet de islam, ze is slechts een historisch bepaalde interpretatie van de koran en andere religieuze teksten. Ze is het product van vroege islamitische wetenschappers die werkten binnen de beperkingen van hun eigen directe omgeving. Ik neem geen afstand van de shari'a, maar ben van mening dat iedere generatie moslims zelf moet beslissen hoeveel zij van de traditionele formuleringen wil behouden en hoeveel ze wil veranderen. Zo kan de shari'a vorm krijgen in overeenstemming met de realiteit van het leven van moslims anno nu."

Van 1993 tot 1995 was u directeur van de Amerikaanse mensenrechtenorganisatie Africa Watch, het huidige Human Rights Watch/Africa. De Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens (UVRM) was toen uw belangrijkste instrument. Maar niet alle landen onderschrijven de Verklaring. Is het juist dat u pleit voor een nieuwe UVRM?

"Ik wil geen nieuwe verklaring, dat is wenselijk noch realistisch. Waar ik voor pleit is dat de bestaande

Professor
Abdullah
Ahmed
An-Na'im:
'Ik ben
geen
fantast!'

Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens werkelijk universeel wordt. Dat is zij momenteel niet. Dit komt onder meer doordat tussen 1946 en 1948, toen de UVRM werd opgesteld, slechts vier Afrikaanse en acht Aziatische landen in de VN vertegenwoordigd waren.

‘Vooruitgang moet je niet afmeten aan documenten en verdragen, maar aan de betrokkenheid van mensen’

Tegenwoordig zitten er vijftig Afrikaanse landen in de VN. Als zij toen hadden kunnen meepraten, dan zou zeker het recht op zelfbeschikking in de UVRM zijn opgenomen. Ook zou in dat geval meer nadruk hebben gelegen op economische, sociale en culturele rechten. Om van de UVRM een werkbaar instrument tegen mensenrechtenschendingen te maken, moeten we tot nieuwe formuleringen komen. Dat zal niet makkelijk zijn. De lange historie van koloniale dominantie en postkoloniale exploitatie staat wederzijds vertrouwen in de weg. Een nog groter obstakel voor de universaliteit van mensenrechten is het relativisme - de bewering dat iedere cultuur haar eigen waarden- en normenstelsel heeft en moet behouden. En dat

bestaat niet alleen, zoals wel wordt beweert, in de islamitische wereld of op het Afrikaanse continent. Het Westen maakt zich daar net zo goed schuldig aan. Dat blijkt precies uit de westerse weerstand om sociale, economische en culturele rechten te aanvaarden als mensenrechten. Soms lijkt het alsof westerse landen de UVMR hoger aanschrijven dan andere landen. Logisch: zij hebben de Verklaring naar hun eigen inzichten geformuleerd. Ik pleit voor het creëren van een samenwerkingsverband dat de Universele Verklaring serieus neemt, zonder haar te accepteren als het laatste woord dat over mensenrechten is gesproken.”

Geloof u werkelijk dat dit haalbaar is?
“Jazeker geloof ik dat; ik ben geen fantast. Ik laat me leiden door visionair realisme of, zo je wilt, realistisch idealisme. Wie zijn dromen probeert te vervullen zonder rekening te houden met de praktische beperkingen - die er altijd zijn - is volledig contraproductief bezig. Evenals degene die zijn ideeën opgeeft omdat er beperkingen zijn.”

Hoe denkt u uw droom - een werkelijk universele UVRM - te bereiken?
“Er zou een doorlopend debat over moeten worden gevoerd, op alle niveaus: tussen burgers onderling, tussen burgers en overheid en tussen overheden. Vooruitgang moet vervolgens niet worden afgemeten aan de documenten en verdragen die daaruit voortvloeien, maar aan de mate van

enthousiasme en betrokkenheid die mensen, waar ook ter wereld, voor mensenrechten ontwikkelen.”

Bent u tevreden over wat u tot nu toe heeft bereikt?

“Ja, ik ben tevreden over het verloop van mijn academische reis. Ik denk dat ik vooruitgang boek en zie de reden voor dit interview als bewijs daarvoor. Het feit dat ik de Dr. Van Praagprijs mag ontvangen zegt mij dat mijn streven naar intercultureel begrip en betere intermenselijke relaties van de grond komt.”

Het kosmopolitische, snelle leven dat u nu leidt - u heeft in tien jaar tijd in vijf verschillende landen gewoond en u geeft lezingen over de hele wereld - staat in schril contrast tot uw jeugd in Soedan. Wat mist u het meest als u terugdenkt aan uw moederland?

“Ik mis de bijzondere lichtval bij zonsopkomst, de geur van eten dat wordt bereid, de geluiden van vogels en dieren als in mijn dorp de zon ondergaat. Ik mis het gevoel van tropische regen op mijn huid en de geur die vrijkomt als de eerste druppels de woestijngrond raken. Maar het meest mis ik de mensen die ik er heb gekend.”

U heeft dit alles opgeofferd voor uw recht op meningsvrijheid. Was dat het waard?

“Absoluut. Ik zie het niet als een opoffering, daarvoor voelt hetgeen ik nu doe teveel als een voorrecht.” ■

Prijsuitreiking

An-Na'im krijgt de Van Praagprijs op **12 december** uitgereikt in het Koninklijk Instituut voor de Tropen in Amsterdam, Mauritskade 63. De Van Praagprijs, genoemd naar de oprichter van het Humanistisch Verbond, wordt sinds 1971 tweemaal toegekend aan personen of instellingen die op bijzondere wijze uitdrukking geven aan hun humanistische levensovertuiging. An-Na'im krijgt de prijs omdat hij volgens de jury een kosmopolitische humanist is die zich niet afzondert, maar juist probeert in dialoog te blijven met de traditie waaruit hij afkomstig is. *De prijsuitreiking vindt plaats tussen 16.00 uur en 17.30 uur, toegang gratis. Opgave en nadere programma-informatie: 020 - 5219051 (Petra Smits).*

Benefietdiner

Na afloop van de uitreiking zal er voor het eerst in de geschiedenis van het Humanistisch Verbond een benefietdiner plaatsvinden, waarvan de opbrengst ten goede komt aan het HV. De beroemde mensenrechtenspecialist Peter Bähr spreekt de eters eerst toe, waarna ze zich in de schitterende marmeren hal van het Tropeninstituut te goed kunnen doen aan een heerlijk buffet van drie gangen. Het buffet bestaat uit een keur van warme en koude gangen en biedt ook vegetariërs genoeg lekkers. Er is levende muziek en acteur Johannes Kemkens voert stukjes op uit de *Lof der Zotheid*. *Diner: 12 december van 18.30 tot 21.30 uur in het Tropeninstituut, Mauritskade 63. Kosten: circa f225,-, waarvan zeker de helft ten goede komt aan het Steunfonds Humanisme. Meer informatie: 020 - 5219000 (Mirjam Gouweloos).*

Vriendjes zijn?

SIGRID KOTTELAAR: 'BOEZEMVRIENDEN'

Ze houden je een spiegel voor,
corrigeren je gedrag, moedigen je
aan. Over de betekenis van vriend-
schap hebben al heel wat schrijvers,
dichters en zangers zich gebogen.
Maar wat betekent vriendschap in
de praktijk? Hoe duidelijk of subtiel
is de invloed van die ander eigenlijk?
Twee mannen en vier vrouwen ver-
tellen.

Caroline Hanrath

Teenslippers

Sonja (43): "Tijdens de introductiedagen op de universiteit leerde ik Inge kennen: een vrolijk type, alternatief gekleed in kleurige india-jurk en leren teenslippers met van die bandjes die je om de enkels moet vastmaken. Vooral die teenslippers fascineerden me. Meteen had ik een voorgevoel: *zij wordt een vriendin van me*. Zelf kom ik uit een vrij conservatief gezin. Autoritaire vader, volgzaam moeder. Ik voelde me aangetrokken tot het feminisme, las Anja Meulenbelt en Marilyn French. Hun boeken beschouwde ik als mijn bijbel. Toch vond ik daarin niet de antwoorden op de vragen die me op dat moment bezighielden. Die vond ik wel bij de vrouwenpraatgroep, waar Inge mij introduceerde. De meiden van deze vrouwengroep hebben enorm veel invloed gehad op mijn ontwikkeling en op mijn manier van denken. Ze hielden me een spiegel voor. Bij mij thuis werd bijvoorbeeld heel veel geklaagd. Zelf had ik daar een behoorlijke tic van mee gekregen, ik was ook vrij pessimistisch ingesteld. Maar door hen heb ik meer afstand van mijn opvoeding kunnen nemen, heb ik geleerd te relativiseren en ben ik positiever tegen het leven aan gaan kijken. De vriendschap met Inge is overigens nog steeds heel hecht. Inmiddels runnen we samen een psychologenpraktijk waarin het accent ligt op vrouwenhulpverlening. Behalve vriendinnen zij we dus ook collega's."

Onbekommerd

Ilonka van Ek (34): "Als kind wilde ik altijd iets met muziek en theater doen. Maar dankzij Eline ben ik met die ambities ook echt aan de slag gegaan. Ruim twaalf jaar geleden leerden we elkaar als collega's kennen op een dagcentrum voor verstandelijk gehandicapten. In die tijd lag het accent in de gehandicaptenzorg vooral op handenarbeid, zang en toneel. Voor het afscheid van een collega zouden Eline en ik een komische voordracht houden. Dat pakte zo leuk uit dat we nadien steeds vaker bij elkaar kwamen om nieuwe liedjes en sketches te bedenken. Tenslotte schreven we ons in voor een straattheater-festival in Amsterdam. Het was de eerste keer dat ik voor een onbekend publiek speelde. Doodeng was dat. Maar het ging hartstikke goed. Sindsdien hebben we heel wat voorstellingen gegeven. Eerst bij evenementen en beurzen, later ook op kinderpartijtjes. Eline's enthousiasme en creativiteit hebben mij enorm geprikkeld om mijn eigen talenten verder aan te boren. We namen acteerlessen en volgden allerlei theaterworkshops. Op aanraden van Eline ben ik zelfs gaan zingen. Eigenlijk vond ik helemaal niet dat ik zo'n bijzondere stem had maar zij was er van overtuigd dat ik het kon. En ze had gelijk. Door haar onbekommerde houding ben ik zelf ook wat gemakkelijker tegen een aantal dingen aan gaan kijken. Ik ben nu minder afwachtend dan vroeger en durf gemakkelijker op de voorgrond te treden. Nog steeds heb ik daar veel plezier van."

Hippie

Diederick Abbink (36): "Op mijn zestiende ben ik van school gegaan. Het gymnasium bood te weinig uitdaging. Ik wilde van het echte leven gaan proeven en trok de wijde wereld in. Onderweg ben ik veel mensen tegengekomen met wie ik bevriend raakte. Eén van hen was Philippe, een hippie van rond de dertig. Philippe woonde afgezonderd van de buitenwereld op een oude, half vervallen boerenhoeve in Frankrijk. Daar leefde hij van zijn geiten, varkens en kippen. Hij verbouwde zijn eigen groenten, probeerde zoveel mogelijk in z'n eigen onderhoud te voorzien. Philippe was geen bevlogen wereldverbeteraar, alleen binnen zijn eigen domein wilde hij optimale invloed kunnen uitoefenen. Aan de wereld daarbuiten had hij geen boodschap. Alles deed hij zelf en met de hand, machines kwamen er niet aan te pas. Ook accepteerde hij geen enkele vorm van verspilling. Afwasmiddel gebruikte hij bijvoorbeeld nooit, het water gaf hij na afloop weer aan de varkens. Ik vond die man fantastisch en dacht: zo moet het dus. Dit is het ideale leven. Jarenlang had ik me verdiept in allerlei denkers en filosofen. Je wilt de wereld verbeteren, maar je weet niet hoe. Philippe leerde me dat er geen pasklaar model bestaat waarmee je de maatschappij kunt inrichten. Het enige dat je kunt doen is je eigen plan trekken, je eigen beslissingen nemen en daarvoor je eigen verantwoordelijkheid dragen. Dat was de boodschap die hij me meegaf."

Katalysator

Sigrid Kottelaar (34): "Melanie en ik kennen elkaar van de kunstacademie. We delen een voorliefde voor oude spullen en hebben beiden een grote hang naar nostalgie. Op een dag belde Melanie me op, ze had een uitnodiging gekregen voor een groeps-expositie in een oud landhuis. Ze had nog geen flauw idee wat ze zou gaan doen, behalve dat het iets te maken moest hebben met theelichtjes. Onmiddellijk sloegen we aan het fantaseren. Met die theelichtjes kun je alle kanten op. Je kunt er warmte en gezelligheid mee uitdrukken, maar ook de verstikkende atmosfeer van het verplichte familiebezoek. Gaandeweg het gesprek kwamen er allerlei ideeën bovendien en ontstond het plan om samen iets op poten te zetten.

Twee maanden lang waren we dag en nacht bezig met ons project. De vriendschap werkte daarbij als een katalysator. Je wisselt uit, vult elkaar aan, komt samen tot nieuwe inzichten. Door deze ervaring ben ik anders naar mijn eigen werk gaan kijken, ben ik me meer bewust geworden van wat ik kan en wil. Voorheen had ik soms mijn twijfels, was ik erg gevoelig voor kritiek en opinies van anderen. Pas als de reacties op mijn werk positief waren, wist ik zeker dat het goed was. Nu heb ik die bevestiging niet meer zo hard nodig. Ik heb geleerd om mijn eigen ideeën te volgen en daar voor honderd procent achter te blijven staan."

Brazilië

Hedwig Leijten (36): "Een goede vriendin van mij woont al jaren in Portugal. Ze leidt daar een totaal ander leven dan ik, is getrouwd, heeft kinderen. Desondanks is onze band heel hecht gebleven. We zoeken elkaar regelmatig op, bellen en sturen vaak een e-mailtje. Met Antoinette deel ik een aantal belangrijke ervaringen. Zo heb ik samen met haar mijn eerste grote buitenlandse reis gemaakt. Dat was na ons eindexamen van de middelbare school. We wilden graag rondtrekken en vrijwilligerswerk gaan doen, het deed er niet toe waar. Uiteindelijk werd het Brazilië, waar we aan de slag konden bij een opvangproject voor straatkinderen. In mijn eentje zou ik die stap nooit gewaagd hebben, maar met z'n tweeën durf je de hele wereld aan. Je steekt elkaar aan met je ideeën en plannen en bent elkaars steun en toeverlaat voor als het even tegen zit. Dat gevoel van verbondenheid is daarna altijd gebleven.

Terug in Nederland wist ik niet goed wat ik zou gaan doen. Antoinette wel. Zij had zich ingeschreven bij de Universiteit van Utrecht voor een studie Portugees. Haar voorbeeld heb ik toen maar opgevolgd. Nog steeds ben ik daar blij om. Samen delen we nu dezelfde passie voor de Portugese taal en cultuur. Na al die jaren dat ik bij haar op bezoek kom, kunnen we daar nog steeds met volle teugen van genieten."

Brede horizon

Joy (28, man): "Acht jaar geleden ontmoette ik Sophie tijdens een literaire bijeenkomst. Ze viel me direct op, door haar wijze van kleden, haar manieren, haar uitstraling. Ik dacht dat ze óf heel intelligent moest zijn óf bijzonder rijk. Beide bleek het geval. Door Sophie leerde ik een nieuwe wereld kennen: die van luxe en weelde. Vroeger dacht ik dat mensen automatisch lui werden als ze teveel geld hadden, dat geld passiviteit en gemakzucht in de hand werkten. Dat is absoluut niet zo. Om rijkdom te vergaren heb je bepaalde kwaliteiten nodig zoals inventiviteit en intelligentie. Sinds ik Sophie ken, kom ik regelmatig mensen tegen die op één af andere manier geslaagd zijn in hun leven. Niet hun bankrekening interesseert me, maar de wijze waarop deze personen hun fortuin bij elkaar hebben vergaard. Welke wegen hebben ze ervoor bewandeld, welke belangen hebben ze laten prevaleren? Geld is geen doel maar een middel om verder te komen in het leven. Niet alleen materieel, ook immaterieel. Het geeft autonomie, vrijheid, de mogelijkheid om je horizon te verbreden en om nieuwe mensen te leren kennen. In feite geldt dit ook voor vriendschappen. Een vriendschap is geen op zich zelf staand gegeven. Vrienden zijn er om je verder te helpen, om beter te worden."

De namen van Sonja, Inge en Eline zijn gefingeerd.

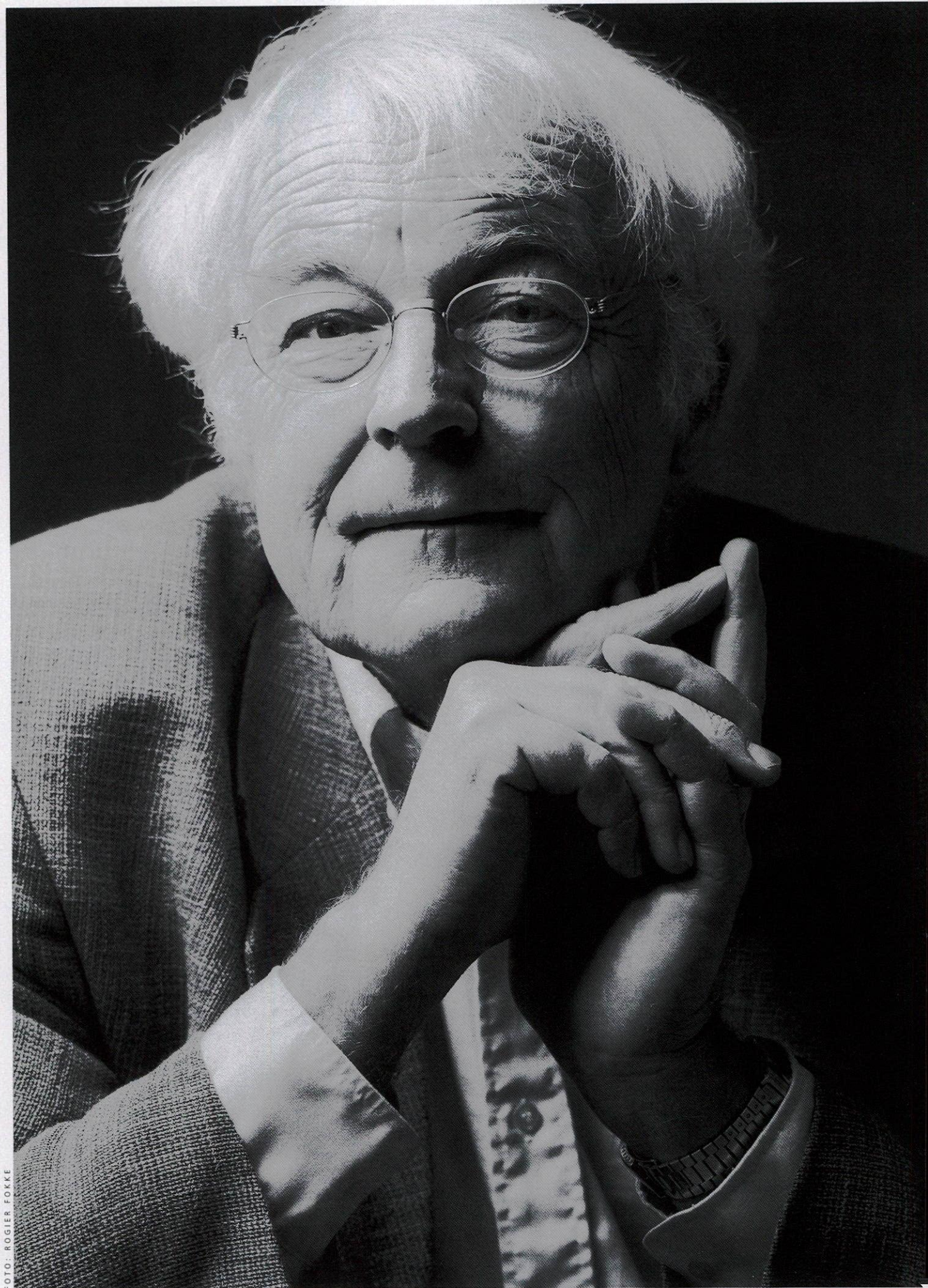

FOTO: ROGIER FOKKE

Meedogenloos kijken

‘Geef mij maar een vraag en geen antwoord’, schreef de dichter Kopland (pseudoniem van prof. dr. Rudi van den Hoofdakker). Zowel in de dichtkunst als in zijn andere vak, de psychiatrie, vindt hij de vragende houding de beste. De Universiteit van Humanistiek kende de dichter/psychiater een eredoctoraat toe en de *Humanist* zocht hem op voor een gesprek over dichten en denken, vriendschap en compassie, leven en dood.

Judith van der Stelt

Jaren geleden zag Rutger Kopland tijdens een vakantie in Florence Da Vinci's voorstudies voor een ruiterstandbeeld, herkende het proces van zoeken en schaven, koesteren en verwerpen, en ving dat in onderstaand gedicht.

I Cavalli di Leonardo

Al die schetsen die hij naliet -

*eindeloze reeksen herhalingen: spierbundels, pezen,
knoken, gewrichten, die hele machinerie
van drijfriemen en hefbomen waarmee
een paard beweegt,*

*en uit duizenden haarfijne lijntjes haast onzichtbaar
zacht in het papier verdwijnende huid
van oorschelpen, oogleden, neusvleugels,
huid van de ziel -*

*hij moet hebben willen weten hoe een paard
wordt gemaakt, en gezien
dat dat niet kon,*

*hoe het geheim van een paard zich uitbreidde
onder zijn potlood.*

*Maakte de prachtigste afbeeldingen, bekeek ze,
verwierp ze.*

Wanneer beschouwt u een gedicht als geslaagd?

“Een gedicht is geslaagd wanneer het op zichzelf staat. Eigenlijk weet ik van te voren nooit goed wat ik wil. Ik begin niet helemaal in het luchtledige, maar toch, het begin is eerder een melodie dan een gedachte. Meer een gevoel met een bepaalde kleur, dan een gebeurtenis. Er zijn natuurlijk uitzonderingen. *Kaart van een Grieks eiland* is geschreven bij de dood van Herman de Coninck. Maar voor de gedichten die ik in opdracht schrijf, geldt verder hetzelfde als voor mijn vrije verzen; ik laat me leiden door iets vaags, iets dat nog niet uitgekristalliseerd is.”

Keurt u ook wel eens een gedicht af?

“Dat is eigenlijk een zeldzaamheid. Het komt wel voor dat ik blijf steken en niet weet hoe ik verder moet. Dan laat ik het liggen tot ik het wel weet. Verder kent ieder gedicht, ik zou bijna zeggen duizenden voorstadia van wat het uitein- ▶

delijk wordt. Ik maak heel veel schetsen voordat ik denk: 'zo moet het. Dit is het.' En het gebeurt ook wel dat ik voorstudies bekijk en denk: 'Hé, dit is goed. Waarom heb ik het niet zo gelaten?'

Halverwege uw carrière als dichter heeft u eens gezegd: 'Geef mij maar een vraag en geen antwoord'. En ook in uw essays over psychiatrie pleitte u voor een continu zoeken naar inzicht in plaats van roepen dat je iets weet. Is dat een levenshouding van u?

"Ja, dat mag je misschien wel een levenshouding noemen. Of een karaktertrek. Ik noem het zelf een vragende houding. Je kunt wel denken dat je iets weet, maar ik vind het goed om er achteraan te vragen: 'Is het ook echt zo?' Natuurlijk zijn er momenten waarop ik zeg: 'Zo zit het', maar die zijn vluchtig. In de psychiatrie en de poëzie vind ik de vragende houding de beste. In beide gevallen gaat het namelijk om situaties waarin het belangrijk is om de dingen nauwkeurig te zeggen. Je mag een patiënt niet op het verkeerde been zetten met een zekerheid die geen zekerheid is. In de poëzie geldt in feite hetzelfde. Het geschreven woord heeft een grotere autoriteit dan het gesproken woord, dus je moet gewetensvol formuleren."

In uw essaybundel 'Het bolwerk van de beterweters' (1970) klinkt een opmerkelijk strijdbare toon. Kunt u verklaren waarom die strijdbaarheid in uw gedichten veel verholper is? "Nee, dat kan ik niet verklaren. Die toon komt vanzelf. Hugo Brems, een vooraanstaand Belgisch criticus, heeft er ooit het volgende over geschreven: 'Kopland lezen, het is niet zo simpel als het lijkt. Het oogt mooi en vertrouwd, het klinkt zelfs goed, het roept een sfeer op van warme emotionaliteit. Maar het is verraderlijk, het laat uiteindelijk niets heel. Op fluwelelen voeten ontmantelt deze poëzie ieder houvast en vervolgens ook weer het houvast dat daaronder ligt. Het is een geduldig maar een genadeloos gereedschap, die taal van Kopland.' In die beschrijving kan ik me wel vinden. Wat de toon van mijn vroegere essays betreft; die vind ik nu agressief. Zo zou ik niet meer schrijven."

"De dokter weet wat goed voor ons is, dat is het concept waarmee dokters en cliëntèle worden opgevoed. Dit leert de dokter van zijn patiënt en de patiënt leert het van zijn dokter, beiden zijn gevangen in deze hechte structuur. Dit gaat niet alleen op in die gevallen waarin de arts optreedt als de monteur van het lichaam, maar ook als het erom gaat wat men met het leven zal doen."

Fragment uit 'Het bolwerk'

In 'De mens als speelgoed' zegt u dat 'Het bolwerk van de beterweters' gedateerd is qua stijl maar niet qua inhoud. Is er sinds de jaren zeventig veel veranderd in de relatie tussen arts en patiënt?

"Er is het een en ander verbeterd, maar er is ook veel hetzelfde gebleven. Ik vind het een positieve ontwikkeling dat de gemiddelde patiënt mondiger is geworden en mee kan praten en denken over zijn situatie.

Je mag een patiënt niet op het verkeerde been zetten met een zekerheid die geen zekerheid is

De arts helpt zoveel hij kan, maar er is wel sprake van wisselende verantwoordelijkheden. Bij een operatie bijvoorbeeld ligt de verantwoordelijkheid volledig bij de arts. Maar heeft de patiënt een hartkwaal en gaat hij ondanks waarschuwingen toch door met roken, dan verschuift de verantwoordelijkheid natuurlijk.

Helaas zijn er naast de positieve ontwikkelingen nog veel voorbeelden van situaties waarin de communicatie tussen arts en patiënt niet goed verloopt. Recente voorbeelden daarvan worden beschreven in het proefschrift van mevrouw Thé, dat ik beoordeeld heb, en dat in diverse dagbladen uitgebreid besproken is. In dat proefschrift wordt de relatie beschreven tussen patiënten met een ongeneeslijke vorm van kanker en hun specialisten. (*)

Wanneer je dat onderzoek leest, blijkt dat de betreffende artsen vaak op een

heel technocratische manier omgaan met hun patiënten. Praten over leven en dood, dat vinden de meesten iets voor de 'softe' sector. Ze zeggen wel 'U bent heel ernstig ziek' en 'We kunnen u niet beter maken,' maar onmiddellijk daar achteraan zeggen ze: 'We kunnen nog wél heel veel voor u doen'. En vervolgens gaat de rest van het gesprek over allerhande kuren en medicijnen.

Door het accent te verschuiven van de onheilstijding naar de medicijnkast, raakt het zicht op de ernst van de ziekte vertroebeld, en denken sommige patiënten dat ze werken aan hun genezing. Wanneer een arts uiteindelijk zegt: 'We kunnen nu niets meer voor u doen', denkt een aantal patiënten zelfs dat ze 'beter' worden verklaard. Door de nadruk te leggen op wat er allemaal kán, gaan de gesprekken volledig voorbij aan de eindigheid van hun leven, terwijl dat nu juist van centraal belang is.

Wat je in dit onderzoek ziet, is dat de specialisten vaak alleen kijken naar de fysieke toestand en niet naar de psycho-sociale kant. En wat gebeurt er daardoor? De artsen sturen in hoge mate het leven van patiënten die nog maar korte tijd te leven hebben. Er zijn veel mensen die niet willen horen dat ze dood gaan -en dat niet-willen-weten is ook een recht- maar anderen willen het wél graag weten. Persoonlijk lijkt het me vreselijk om pas zo laat met de dood te worden geconfronteerd. Het belemmert je om uitvoerig afscheid te nemen. Er kan dus nog steeds veel verbeterd worden in de communicatie tussen artsen en patiënten. Wanneer ik zelf als patiënt in het ziekenhuis kom, ervaar ik dat ook. Sommige artsen en verpleegkundigen tonen hun medeleven, maar anderen zijn ronduit onverschillig. Dat vind ik kwalijk en daarom denk ik dat het goed is om op het gebied van communicatie voortdurend nascholing te geven."

Het thema van het symposium dat ter gelegenheid van uw eredoctoraat aan de Universiteit van Humanistiek wordt gehouden, is empathie. Is empathie de bron van uw beide professies, dichten en geestesziekten genezen?

"Empathie is een ingewikkeld begrip.

Ik denk er veel over na en lees er momenteel over ter voorbereiding van het symposium. Hoe moet je een ander begrijpen? Hoe moet je waarnemen wat er in een ander leeft? Je kunt het niet anders doen dan door je te verplaatsen in die ander en je daarbij af te vragen hoe je je eigen inbreng en observatie kunt minimaliseren. De objectieve werkelijkheid is een fatamorgana, maar het is goed om die objectiviteit zo dicht mogelijk te benaderen.

Ik denk dat de dichter en de psychiater elkaar wel raken op het punt van empathie. Wanneer je schrijft voor andere mensen, probeer je zó te formuleren dat je vermoedt dat het ook bij hen iets teweeg brengt. Hetzelfde geldt in de psychiatrie. Je probeert je

zo goed mogelijk in te leven in de gedachten en gevoelens van de patiënten.

Artsen sturen in hoge mate het leven van patiënten die nog maar korte tijd te leven hebben

Ik denk dat empathie een heel verstandelijke kant heeft; het is een manier van inleven zonder aanzien des persoons. Meedogenloos kijken. Niet met de blik van de sympathie, die nogal gauw leidt tot het zien van

wat je graag zou willen zien, maar eerlijk. Je moet de situatie proberen te zien zoals zij werkelijk is en niet zoals jij zou willen dat zij is. Verder heb ik het een en ander gelezen over compassie en generositeit, die in nauwe relatie staan tot het begrip empathie. Wat is compassie precies? Is hulp onbaatzuchtig of zijn er belangen mee gemoeid? En hoe komt het dat empathie altijd een positieve klank heeft? Het kan tenslotte ook negatief worden gebruikt. Denk maar aan de beul die zich inleeft in zijn slachtoffer om te weten hoe hij hem het ergst kan kwellen. Is dat ook empathie? Allemaal interessante vragen, die tijdens het symposium aan de orde zullen komen."

*Rutger Kopland:
bewust stiltes
inlassen*

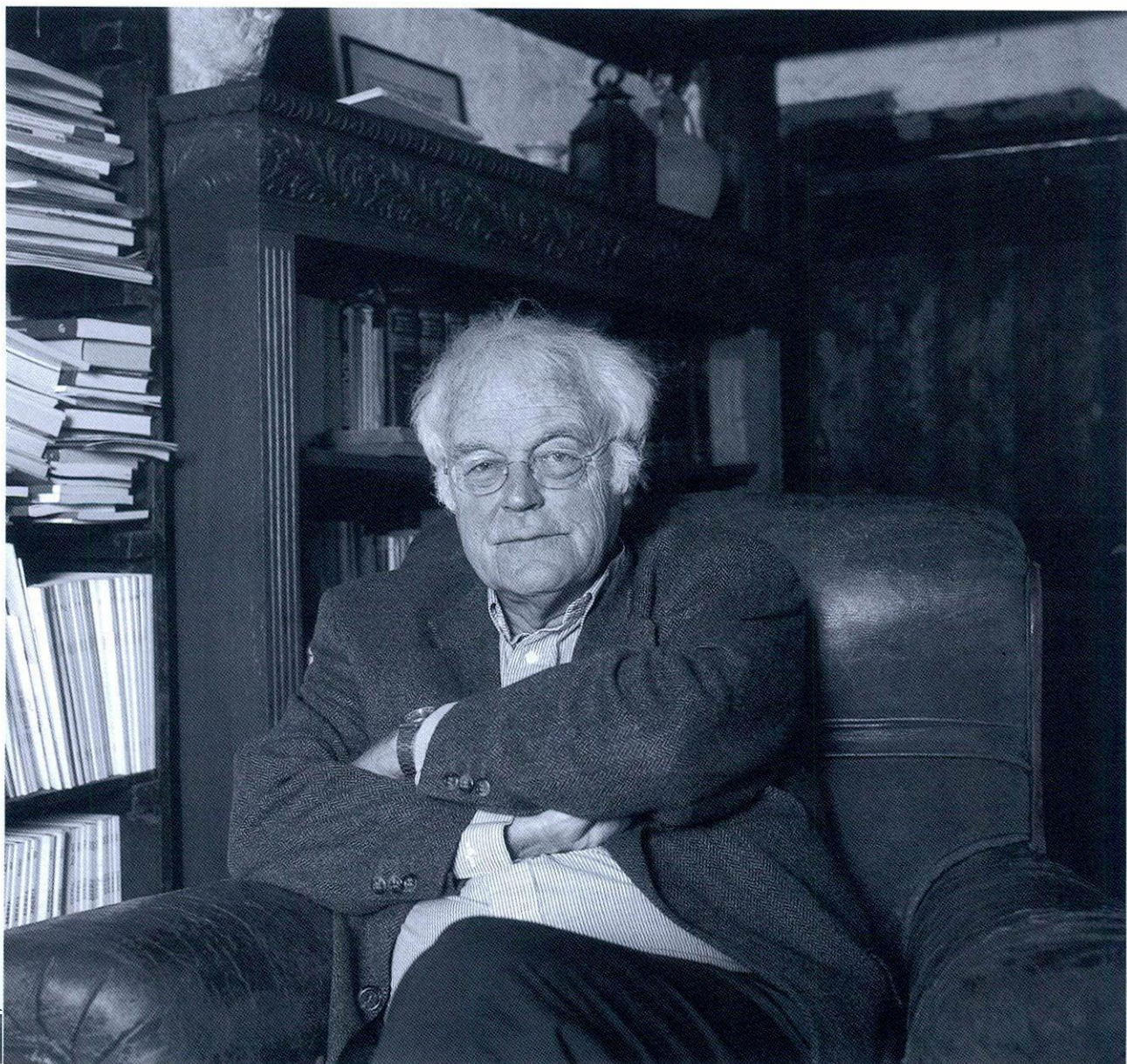

FOTO: STEVE RAVIEZ/HOLLANDSE HOOGTE

Is empathie te leren?

"Dat weet ik niet. Het is denk ik hetzelfde als met muziek. Je bent muzikaal, je bent het een beetje of je bent het niet. Iemand die helemaal niet muzikaal is kan best piano leren spelen, maar het is de vraag of de luisteraars het mooi zullen vinden. Ik denk het niet."

U heeft wel eens gezegd dat woorden die gevoelens aanduiden gevoelens wegdrücken. Hoe maak je kennis met elkaars gevoelens wanneer er eigenlijk geen woorden voor zijn?

"Gevoelens worden grotendeels overgebracht via nonverbaal contact. Wanneer iemand tegen mij zegt: 'Ik ben verdrietig', dan is dat te algemeen om daar iets bij te voelen. Zie ik diezelfde persoon daarentegen huilen of trillen, dan wordt dat verdriet ineens voelbaar.

Met die kennis houd ik ook rekening in mijn poëzie. Wanneer ik in een gedicht zet 'Ik ben verdrietig', dan is dat een slecht gedicht. Het komt veel harder aan wanneer ik het indirect doe. Dus ik las stiltes in en laat bewust woorden weg. Wanneer je in een gedicht aangeeft wat iets niet is, krijgt het onuitgesprokene ook een gezicht."

Heeft u enig idee hoe lezers uw gedichten ervaren?

"Niet echt. Van lezers krijg ik sporadisch feedback. Een enkele keer ontmoet ik iemand die verslag doet over zijn leeservaring. Onlangs vertelde een man me dat hij troost had geput uit een van mijn gedichten. Tijdens het lezen voelde hij de pijn terug die hij gevoeld had bij de begrafenis van

zijn schoonmoeder. Dat vond hij geruststellend en zelfs troostend, maar het deed ook pijn."

Waar put u zelf troost uit?

Denkt lang na. "Nou ja. Ik vind het mooi wanneer ik iemand ontmoet met wie het klikt. Dat je elkaar begrijpt en daardoor dingen uit kunt wisselen en delen. Maar ook een landschap, de lichtval hier. Moet u kijken wat een prachtig licht!" Hij

Wanneer je in een gedicht aangeeft wat iets niet is, krijgt het onuitgesprokene een gezicht

wijst naar de lage ramen van zijn werkkamer, die uitzicht bieden op zijn tuin. De zon glijdt in een strakke baan naar binnen. "Dat soort dingen kunnen me zo doortrekken, dat ik denk: 'Ja, het is het waard om er te zijn.' Meer eigenlijk niet." Kort lachje. "Ja kijk, het is prettig om getroost te worden, maar het is niet meer dan dat. Je bent en blijft alleen. Dat ervaar ik heel sterk.

Ik vind het hard dat de mens alleen is en in zijn diepste wezen eenzaam. Het is natuurlijk ongelooflijk belangrijk wie je tegenkomt in je leven. Dat je elkaar begrijpt en dingen kunt delen. Maar je kunt niet tegen iemand zeggen 'Ik blijf altijd bij je'. Nou ja, je kunt het wel zeggen, maar het is niet waar."

Van wie heeft u het meest geleerd in uw leven?

"Dat vind ik een hele moeilijke vraag. Ik denk dat ik het meest gehad heb - en nog heb - aan het gevoel dat er van me gehouden wordt en dat ik kan houden van de mensen om me heen. Dat is het allerbelangrijkste. De liefde voor de dooie wereld is puur eenzijdig. Deze stoel bijvoorbeeld weet niet dat ik hier zit. Dat interesseert die stoel ook niet, hoewel ik veel van 'm hou. Alles wat hier staat en wat me lief is, zal er nog precies zo staan als ik weg ben. Het zijn dingen waar ik om geef, maar ze bekommeren zich niet om mij. Die gedachte maakt me verder niet depressief ofzo; ik constateer het en vind het hard.

Wetenschap en poëzie kun je opvatten als herhaalde pogingen om uitspraken te doen over de werkelijkheid. Beiden streven naar algemene geldigheid.

Zowel de wetenschapper/psychiater als de dichter wil dat de ander zegt: 'Ja, dit is waar.' Maar met een gedicht kun je iemand niet genezen."

Wel troosten.

"Dat is zo. Maar als die lezer zwaar depressief was geweest, dan had hij in therapie moeten gaan, of pillen slikken. Een gedicht is zo'n situatie helaas niet toereikend."

** Thé, 'Palliatieve behandeling en communicatie. Een onderzoek naar het optimisme op herstel van longkankerpatiënten', Uitgeverij Bohn, Stafleu en Van Loghem.*

Symposium

Empathie speelt een centrale rol in de hulpverlening. Maar welke invloed heeft empathie nu precies? Dat is de centrale vraag van het symposium 'Therapeutische en toxische aspecten van empathie' dat de Universiteit voor Humanistiek ter ere van Kopland organiseert in samenwerking met de Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie. Kopland, of liever Van den Hoofdakker, zal zelf ook spreken op het symposium. Datum: vrijdag 19 november. Plaats: congrescentrum 'De Reehorst' te Ede. Voor meer informatie: bel 0345-576642.

Kopland lezen

Dichtbundels

Onder het vee
Het orgeltje van yesterday
Alles op de fiets
Wie wat vindt heeft slecht gezocht
Een lege plek om te blijven
Al die mooie beloften
Dit uitzicht
Voor het verdwijnt en daarna
Dankzij de dingen

Geduldig gereedschap
Tot het ons loslaat
Gedichten 1966-1999

Essaybundels

De mens als speelgoed (waarin onder meer 'Het bolwerk van de beterswetters' is opgenomen)
Het mechaniek van de ontroering
Jonge sla in het Oosten
Mooi, maar dat is het woord niet

Het werk van Kopland wordt uitgegeven door Van Oorschot

Stellingen voor de 21e eeuw

Wie een visie wil ontwikkelen op de toekomst, zal in een zee van vragen een koers moeten uitzetten. De volgende stellingen geven de richting aan waarin het Humanistisch Verbond denkt.

Zelf verantwoordelijk

Sociaal voelende mensen aanvaarden in de 21e eeuw de verantwoordelijkheid voor hun eigen handelen. Zij handelen vanuit betrokkenheid bij en medeverantwoordelijkheid voor anderen. Zij gaan actief bruggen slaan tussen mensen en groepen met verschil in kansen, waarden of levensbeschouwingen.

Duurzaam

We moeten onze westerse materiële levensstijl aanpassen. Kwaliteit gaat voortaan voor kwantiteit; immaterieel voor materieel. Het motto wordt: 'duurzaam en matig'. We zetten ons in voor nationaal en internationaal duurzaamheidsbeleid.

Medeverantwoordelijk

Humanisten voelen zich medeverantwoordelijk voor hun sociale en biologische omgeving. In de 21e eeuw werken ze aan een respectvolle houding van mensen tegenover, nee mét natuur en milieu. Onze systemen van organisatie, staat, economie en techniek moeten behalve menswaardiger ook duurzamer gaan werken. We blijven binnen de grenzen die de aarde, de grondstoffen en de biosfeer ons stellen.

Het goede leven

Een duurzame levensstijl voor de 21e eeuw heeft kwaliteitsbewustzijn, consuminderen en onthaasting als basis. Mensen gaan minder hard werken en meer genieten. Het goede leven krijgt weer kansen.

Bevolking

We voelen ons medeverantwoordelijk voor de opgave in de 21e eeuw de groei van de wereldbevolking in toom te houden. Daarbij moet aandacht komen voor rechten, vooral vrouwenrechten. De plicht in het Zuiden ongebreideld kinderen te baren, pakt nu uit als een vorm van geweld tegen vrouwen. Het recht zelf te bepalen of je kinderen wilt krijgen en hoeveel, moet een universeel mensenrecht worden.

Basiswaarden

Tussen individuen, groepen en culturen moeten in de 21e eeuw (bijna) alle waarden en normen bespreekbaar worden. Niet bespreekbaar zijn de basiswaarden van de westerse democratische rechtsorde en de universele rechten van de mens.

'Zelf denken samen leven'

Deze (licht bewerkte) stellingen zijn geselecteerd uit de stellingen die besproken zijn op de Algemene Ledenvergadering. Ze geven nog geen officieel standpunt weer, maar zijn gekozen als uitgangspunt voor discussie. De stellingen zullen worden gepubliceerd in een bundel en zijn op een bijeenkomst eind januari onderwerp van discussie. De bundel en de bijeenkomst zijn de eerste twee voorbeelden van activiteiten van de campagne 'zelf denken samen leven'. Met de campagne, die twee jaar zal beslaan, wil het Humanistisch Verbond haar bekendheid vergroten en nieuwe leden werven.

Wilt u meer informatie over de campagne of over de januaribijeenkomst? Bel dan 020 - 5219034.

Aanvullingen of kritiek op de stellingen kunt u per e-mail kenbaar maken; wellicht kan de redacteur van het boekje dit verwerken (e-mail: info@lb.humanistischverbond.nl).

In het september- en oktobernummer van de *Humanist* werden eerder stellingen gepubliceerd.

Het duel v

In de Utrechtse zaalvoetbal-
competitie speelt voor het
tweede seizoen een team van dak-
lozen mee. De zelfverzekerdheid
van de daklozen neemt toe door
het sporten. 'Ik voel me sterker.
Niet alleen fysiek, maar ook
mentaal.'

Huib Afman

Vrijdagavond, half zes. "Ik rol nog één shagje", zegt Jan, voort hij aanstalten maakt om naar de kleedkamer te gaan. "Wie zijn de tegenstanders?" Het blijft stil in de kantine van de Catharijnesporthal. Nog niet iedereen is gearriveerd. Langzamerhand druppelt de kantine vol. De opkomst is redelijk: zeven spelers en een keeper. Een half uur later staat ZVV NOIZ, kortweg het Daklozenteam, klaar voor de aftrap. Iedereen uniform, in wit gewassen tenues. Achterop de veelzeggende tekst

'Met zelfbeheer scoor je meer'. Het daklozenteam is opgenomen in de bedrijvencompetitie van de NCS (Nederlandse Culturele Sportbond). Vanavond spelen ze tegen GWK-boys, mannen die allen voor de NS werken. Na twee keer vijftwintig minuten is de wedstrijd gespeeld. ZVV NOIZ verliest met 8-4. De spelers van het Daklozenteam vatten hun nederlaag sportief op. Geen enkele wanklank klinkt. Jan (30), inmiddels zeven jaar dakloos, heeft vanavond voor het eerst

an de straat

Maaïke, rechts op de bank, volgt de prestaties van het Daklozenteam

meegespeeld in het team. Deze zomer klopte hij aan bij NOIZ (nachtopvang in zelfbeheer) en hoorde hij van het voetbalteam. Jan: "Ik las een vooraankondiging bij NOIZ en ik besloot direct om mee te doen. Allereerst omdat ik het een leuk spel vind. Daarnaast is voetballen een soort afleiding voor me. Tijdens de wedstrijd vergeet je de sleur van alledag een beetje. Sociale contacten zijn ook belangrijk voor me. Ik ken natuurlijk wel andere daklozen van de straat, maar je onderneemt eigen-

lijk nooit iets gezamenlijk. Alles kost geld. Ik heb nu weliswaar pas één wedstrijd gespeeld, maar ik merk nu al dat je elkaar op een totaal andere manier leert kennen. Dat vind ik belangrijk, naast het fysieke aspect. Ik beweeg namelijk veel te weinig." Hassan, eveneens 30, is ook al geruime tijd dakloos. Het vorige seizoen speelde hij ook al in het Daklozenteam. Hassan vertelt: "Als ik gevoetbald heb, voel ik me lekker. Op het moment dat ik tegen die bal trap, vergeet ik m'n problemen even.

Maar bovenal is het voor mij een relaxte bezigheid, waarbij ik automatisch iets aan m'n beweging doe. Ik besef dat het goed voor m'n gezondheid is en dat ik er extra weerstand mee opbouw. Want leven op straat is geen pretje en zeker in de winter kan een dakloze wel wat extra weerstand gebruiken."

FC Knudde

Het Daklozenteam werd anderhalf jaar geleden geboren vanuit NOIZ, de Utrechtse opvang voor en door daklozen die dit jaar haar eerste lustrium viert. Twee gasten van het NOIZ die hun passie voor het voetbal met lotgenoten wilden delen, namen het initiatief. Maaïke Venemans (23), ex-dakloze en mede-oprichtster van NOIZ, vertelt over die beginperiode: "Sporadisch speelden we wel eens een vriendschappelijke wedstrijd met andere instellingen, maar het idee om daadwerkelijk een voetbalteam op te zetten voor en door daklozen was nieuw. Die twee jongens zijn gaan lobbyen om aan sponsors te komen. Uiteindelijk is dat gelukt. Piet Snot, een stripwinkel uit Utrecht, heeft onze tenues gesponsord, een plaatselijke drukkerij heeft voor de voetbalschoenen gezorgd.

Toen dat van de grond was, heb ik geprobeerd om aansluiting te vinden bij de KNVB, maar dat werd een fiasco. Al gauw bleek dat daar geen vrouwen mee mochten voetballen. Gemixt voetbal, daar deden ze niet aan. Daarnaast legt de KNVB vrij hoge boetes op als een team niet komt opdagen. En met daklozen is het elke keer maar afwachten wie er komt. Het is en blijft een sterk wisselende club. Zodoende zijn we in contact gekomen met de NCS, die niet moeilijk deed over gemengde teams. Daar waren we welkom."

Maaïke merkt dat de daklozen het voetballen leuk vinden. "Doorgaans vullen ze de hele dag met het zoeken naar een geschikte slaappleats, geld

FOTO'S: PAUL ROMIJN

of een bord met eten. Door ze een andere activiteit aan te bieden, doorbreek je die dagelijks sleur even. Ze kunnen zich even laten gaan. Alle

geweest is dat andere teams niet tegen daklozen willen spelen. Ze antwoordt zelfverzekerd: "Ik ben niet zo bang geweest voor een afwijzing;

'Het zijn allemaal jongens van de straat en dat brengt een bepaalde mentaliteit met zich mee. In de zaal hebben ze vaak een grote bek naar elkaar'

ingehouden woede en frustratie kunnen ze wegtrappen tegen een bal." Maaïke fronsst haar wenkbrauwen als haar gevraagd wordt of ze ooit bang

inmiddels is ook wel gebleken dat de andere teams er geen enkel probleem van maken dat ons team uit daklozen bestaat. Waar ik soms wel moeite

Keeper Peter: 'Zodra mensen weten dat je dakloos bent, gaan ze zich ineens anders gedragen'

mee heb, is het feit dat ons team veel stemverheffing gebruikt tijdens een wedstrijd. Het zijn allemaal jongens van de straat en dat brengt een bepaalde mentaliteit met zich mee. In de zaal hebben ze vaak een grote bek naar elkaar. Soms hou ik m'n hart vast en denk ik: zou dit wel goed gaan? Bij andere teams zal je dat niet zo snel tegenkomen, omdat die op elkaar ingespeeld zijn. Wij niet. Wij trainen ook niet. Waarom niet? Het ontbreekt ons aan de capaciteiten en ons uitgangspunt is dat elke dakloze mee mag doen. Goed of slecht. Het moet vrijblijvend zijn." Ze tovert een glimlach op haar gezicht en zegt niet veel later: "Tot nu toe hebben we geen enkele wedstrijd gewonnen, maar dat doet er niet toe. Ik zeg wel eens: we zijn gewoon een zootje ongeregeld. Een soort FC Knudde. Zolang de jongens er plezier in hebben, is er niets aan de hand."

Onzichtbaar

Keeper Peter (28) speelt net als Hassan voor het tweede seizoen mee. Sinds een klein jaar is hij, na acht jaar zwerven, niet langer dakloos. Speelde hij eerst mee als dakloze, nu als ex-dakloze. Inmiddels heeft hij een dak boven zijn hoofd en een baan bij de huishoudelijke dienst. Een forse man, gekleed in ruim zittend zwart T-shirt en met kort opgeschoren haar. Hij laat weten: "Ons team is uniek in Nederland, maar voor mij is het eigenlijk normaal dat zoiets georganiseerd kan worden. Wij zijn ook mensen. Dus waarom zouden wij geen voetbalteam kunnen starten? Wat dat betreft willen we anderen ook laten zien dat we niet een stelletje beesten zijn. Dat vooroordeel heerst namelijk. Dat merk je aan de maatschappij. Zodra mensen weten dat je dakloos bent, gaan ze zich opeens anders gedragen. Terwijl het onderscheid tussen daklozen en niet-daklozen steeds kleiner wordt! Tegenwoordig kunnen daklozen zich vrij goed verzorgen omdat er steeds meer sanitaire voorzieningen voor ze komen. We vechten tegen de vooroordelen. Meedoen aan deze competitie is daar een manier voor. We voetballen namelijk tegen bedrijven en al die mensen die bij die bedrijven in dienst zijn, hebben wel stuk voor

Jan: 'Wie zijn de tegenstanders?'

stuk een dak boven hun hoofd.” Chris Jansen (57) is zo’n tegenstander met een dak boven zijn hoofd. Chris is secretaris en voorzitter van de Utrechtse Zaalvoetbalbond. Daarnaast is hij competitieleider van de bedrijvencompetitie, waar het Daklozenteam in opgenomen is, en speler bij GWK-boys. Na afloop van de wedstrijd laat hij weten dat de keuze om het Daklozenteam op te nemen in de competitie aanvankelijk wel enige voeten in de aarde had. Chris: “In het begin heb ik bewust niet aan de andere teams verteld dat er ook een team van daklozen meespeelde. Ik heb eerst afgewacht of het team zich een beetje zou aanpassen. Dat is ontzettend meegevallen. Nu staat het Daklozenteam gewoon in ons clubblad. Gelukkig heeft niemand daar problemen mee. Ik ben blij dat het goed heeft uitgepakt en dat er nog niets is voorgevallen. Vandaar dat we ook gezegd hebben: dit jaar willen we dat jullie persé weer meedoen.” Had Chris dit tweede seizoen überhaupt wel moeten melden aan de

andere teams dat ze tegen een Daklozenteam gingen spelen? Druk je dan niet bij voorbaat al een stempel op die mensen? Chris reageert: “Ik weet ook niet of ik het had moeten vertellen. Ik heb het, denk ik, toch gedaan, omdat ik bang was voor vooroordelen. Die angst is dus onterecht gebleken. Het is acht uur als de laatste spelers zich richting uitgang begeven.

Maaïke heeft de tenues en de handdoeken verzamelt. “Die moeten weer gewassen worden voor de volgende wedstrijd, over twee weken”, merkt ze op. Jan rookt een laatste shagje. “Tegen wie moeten we de volgende keer?”, vraagt hij. Dit keer weten zijn teamgenoten het antwoord. “Dus je komt de volgende keer weer?”, zegt Maaïke.

De Nederlandse Culturele Sportbond

Het Daklozenvoetbalteam draait mee in een zaalvoetbalcompetitie die is georganiseerd door de Nederlandse Culturele Sportbond (NCS). De bond, ooit voortgekomen uit de Nederlandse Arbeiders Sportbond, telt 225.000 aangesloten leden uit zo’n veertig takken van sport. De meeste sporters zijn lid van de NCS via hun eigen sportvereniging. De NCS verenigt vooral recreatieve sporters. “Lekker deelnemen staat voorop”, zegt Fred Peters van de NCS. “Willen presteren en competitie voelen hoort natuurlijk bij sport, maar wij gaan ervan uit dat het op zo’n manier gebeurt dat je ook nog gezellig na kunt praten met je tegenstander. Ofwel: Speel om te winnen, verlies met een glimlach.” Sinds vorig jaar bundelen de NCS en het Humanistisch Verbond in voorkomende gevallen hun krachten. Niet vreemd, vindt Peters. “Wij hebben een humanistische visie op sport. De mens staat bij ons centraal; doel is dat mensen zich via sport emanciperen. Het Humanistisch Verbond probeert hetzelfde doel via andere wegen te bereiken. Vandaar die samenwerking.” *Meer informatie over de NCS: 020 - 6363061, email: ncs@sport4all.nl*

Als de gulden

Hoewel het met de economie beter gaat dan ooit, raken steeds meer mensen in de schulden. In toenemende mate ook de modale en hogere inkomens. En als het bij de rianten inkomens fout gaat, gaat het ook hard fout. De bedragen zijn groter, de val is dieper, de gevolgen desastreuzer.

Rien Jans

Als het over schulden gaat, duikt de gemiddelde Nederlander weg achter de geraniums. Niet thuis, weet niet/geen mening, ken niemand, en ikzelf heb er al helemaal niets mee. Zo kunnen je beste buur, je beste vrienden of je naaste familie tot over hun oren in de schulden zitten zonder dat je er weet van hebt. Er moet zelfs haast wel iemand in je nabije omgeving in de schulden zitten, want volgens recent onderzoek van de Katholieke Universiteit Brabant verkeren momenteel 230.000 huishoudens in acute financiële problemen en is nog eens een kwart miljoen huishoudens 'potentieel problematisch'. Dat is veel op een totaal van 6 miljoen huishoudens.

Jan Siebols, directeur van de Stadsbank Leiden en voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Volkskredietwezen (NVVK), de overkoepelende organisatie van de Nederlandse kredietbanken, heeft nog meer cijfers paraat. De markt van de consumptieve kredietverlening heeft dit jaar een volume van zo'n 27 miljard gulden en zal net als vorig jaar weer met tien procent groeien. Per

hoofd van de bevolking staat 1700 gulden krediet uit. Met andere woorden: gemiddeld heeft een huishouden 4000 gulden geleend. En dan gaat het nog puur over persoonlijke leningen en doorlopend krediet. We weten bovendien dat zeker de helft van alle afgesloten hypotheekleningen in de eerste helft van dit jaar zijn gebruikt om de

*'We hebben onze
weerstand tegen lenen
laten varen'*

overwaarde van huizen contant te maken. En dat geld wordt uitgegeven, bezweert Siebols.

Overspenders

Siebols' Stadsbank heeft drie categorieën klanten: de langdurige minima, de inkomensdalers en sinds enkele jaren ook de *overspenders*, met zeker geen minimale inkomens.

"*Overspenders* zijn de mensen die hun eigen mogelijkheden overschatten door mee te surfen op de golf van

maar rollen

ILLUSTRATIES: HANS VAN DEN TILLAART

economisch optimisme die de laatste jaren ons land overspoelt. Het zijn mensen die investeringen doen die ze zich niet kunnen permitteren." Op zich is daar niet eens iets mis mee, vindt Siebols, want lenen is zo oud als de weg naar Kralingen. Sterker nog, een deel van de huidige economische hoogconjunctuur heb-

ben we te danken aan het feit dat we de guldens laten rollen. Maar, en dan keert Siebols terug naar zijn eerdere beeldspraak van golven en zee: "Op dit moment waarschuwen dat mensen niet teveel moeten lenen is hetzelfde als op een bloedhete dag in Scheveningen zeggen dat ze niet teveel moeten zwemmen. Dat werkt

ook niet. We hebben namelijk onze weerstand tegen het lenen laten varen. We laten steeds eenvoudiger guldens rollen die we niet hebben. Dat gaat nu nog goed, maar ergens gaat het fout."

Dat die sombere voorspelling uitkomt staat als een paal boven water. De vraag is alleen wanneer en vooral: in ►

welke mate. Siebols: "Als de economische groei voortduurt, moet er ergens een einde komen aan ons euforische uitgavenpatroon. Individueel loop je vroeg of laat tegen de grens aan van het meer-geld-uitgeven-dan-je-hebt, omdat je simpelweg geen krediet meer krijgt. Maar als de economische groei afneemt, dan stort de boel collectief en acuut in. Want dan gaat de rente omhoog en probeer je schuld dan nog maar eens terug te betalen. Het probleem is nu nog gemaskeerd, maar o wee als die economische groei terug gaat lopen. En eigenlijk zijn we allemaal een beetje verbaasd dat dat moment nog steeds niet is aangebroken."

Niet zeuren

Wat zijn dan de gevolgen voor die *overspenders* met hogere inkomens? Je zou zeggen dat ze 'de broekriem maar wat strakker moeten aanhalen' en verder niet zo moeten zeuren. Luxeproblemen dus? Dat is beslist

*'Niemand rekent meer!'
roept de adviseur
bijna wanhopig*

niet zo, verzekert Hans Brouwer van Planpraktijk, een landelijk opererend bedrijf dat sociale zekerheidstaken uitvoert, waaronder schuldhulpverlening. Alleen al voor die laatste taak heeft Planpraktijk zo'n 65 budgetconsulenten in dienst. Die kunnen overal worden ingezet, zoals bij sociale diensten, gemeentelijke kredietbanken, maar ook bij particuliere bedrijven.

Hans Brouwer haalt het voorbeeld aan van het echtpaar Jansen (inderdaad, een pseudoniem). Tweeverdieners, kinderloos. Samen goed voor 6400 gulden netto per maand en een huurhuis van 1225 gulden per maand. Het probleem openbaarde zich pas toen er loonbeslag dreigde, jaren na de gokverslaving van een van beiden. Het redderen was van kwaad tot erger geworden en er stond nu een schuld open van 120.000 gulden. Toen kwam de werkgever de Jansens te hulp, nam Planpraktijk in de arm en liet hen een saneringsplan opstellen. De Jansens hadden het geluk dat ze veel konden aflossen per maand: drie jaar maandelijks 3200 gulden waarmee ze hun totale schuld kwijtraakten. Ze hielden 3200 per maand over om alles van te doen: huur, auto, vaste lasten. De auto was nodig voor het werk, dus die mocht blijven. Het klinkt nog steeds niet slecht, maar per saldo hielden de Jansens drie jaar lang 150 gulden per week over om van te leven. Om van te eten, drinken, toiletartikelen te kopen, kleding, kortom alles. "En dat is erg weinig, zeker als je 6400 per maand gewend bent", vindt Brouwer. "Dan moet er niets meer mis gaan." Brouwer vervolgt dat voor dat soort schulden niet eens ernstig afwijkende uitgavenpatronen nodig zijn. Een gefinancierde auto, een lening voor de inrichting van het huis en één voor een extra vakantie en voila, je zit er voor jaren aan vast. En steeds meer mensen doen dat.

In den minne

Anja Tijdhof, directeur van Planpraktijk, zet de ontwikkelingen binnen de schuldhulpverlening nog

eens op een rijtje. De schulden van de minima blijven ongeveer op hetzelfde niveau, terwijl de hogere inkomens in steeds grotere schulden terecht komen. Ook de groep jongeren tussen de 20 en 25 jaar met schuld groeit hard.

Tijdhof maakt zich zorgen over enkele toekomstscenario's. Ten eerste over de mentaliteit van de jongeren. "Kijk eens naar de aanvangssalarissen. Het is niet normaal wat ze verdienen! Dat gaat direct al keihard, de toekomstverwachtingen zijn hooggespannen en de uitgavenpatronen ook. De jeugd laat zich niet eenvoudig afremmen, want ze hebben nog een heel leven vóór zich. Ze zijn veel moeilijker tot een schuldenregeling over te halen." Verder is Tijdhof als de dood dat de nieuwe huizenbezitters in groten getale in de spreekkamer van haar bedrijf zullen verschijnen. "Al die beleggingshypotheken van nu, alles drijft op één grote luchtbel en de bedragen zijn gigantisch."

Auto opeten

Een sector waar veelverdieners hard van hun voetstuk kunnen vallen is het midden- en kleinbedrijf. Ook hier lijkt de algemene economische euforie slachtoffers te maken. "Niemand rekent meer!" roept Monique Wientjes dan ook bijna wanhopig. "Niemand kijkt nog hoe hij de gulden uitgeeft." Wientjes is bedrijfsadviseur voor IMK Intermediair, een advies- en begeleidingsorganisatie voortgekomen uit het Instituut Midden- en Kleinbedrijf. Een zelfstandige ondernemer die in de problemen komt, kan een beroep doen op het Bbz, het Besluit Bijstandverlening Zelfstandigen. Daartoe moet hij een verzoek doen bij de gemeente Sociale Dienst die het Bbz-krediet kan verstrekken om het bedrijf te redden. De gemeente laat zich over de zinvolheid daarvan adviseren door het IMK en neemt dat advies bijna altijd over.

Aan de kredietverstrekking kleven veel voorwaarden. Zo moeten altijd eerst 'voorliggende voorzieningen' worden aangesproken. Dat wil zeggen dat alle mogelijkheden die te gelde kunnen worden gemaakt ook worden toegepast. In een aantal gevallen kan dat betekenen dat de dure auto wordt verkocht als dat voldoende oplevert en dat de privé-uitgaven omlaag moeten, waarbij de persoon in kwestie soms terug moet naar bijstandsniveau.

Veel ondernemers hebben nog nooit van de mogelijkheid van bijstand gehoord. En voor degenen die er wel van hebben gehoord, is er gebruik

*'Het is onvoorstelbaar
hoeveel ondernemers
alle rekeningen door
elkaar laten lopen'*

van maken wel de laatste optie waar ze aan denken. De drempel om naar de Sociale Dienst te moeten is zo mogelijk nog hoger dan die voor particulieren die naar de kredietbank moeten. Er is veel status te verliezen, iets waar mensen met lage inkomens geen last van hebben.

Toch zijn er gelukkig wel bedrijven die wel een beroep doen op de Bbz. Zoals de aannemer die dit voorjaar in de problemen kwam door de kletsnatte tweede helft van het vorig jaar en de strenge vorstperiode die erop volgde. Het was voor hem de bekende druppel. Monique Wientjes lichtte het bedrijf door en vond de zere plek snel: de man boekte structureel een ton winst per jaar maar gaf structureel 125.000 uit. Wientjes ontdekte bovendien dat de man paardenliefhebber was en zichtbaar een kleine 20.000 aan kosten voor zijn paarden aan het bedrijf onttrok. Niet willens

en wetens, maar gewoon omdat de scheiding tussen privé en de zaak geheel onduidelijk was. "En dat is heel vaak zo", weet Wientjes. "Het is onvoorstelbaar hoeveel ondernemers er zijn die alle rekeningen door elkaar laten lopen."

De aannemer in kwestie kreeg uiteindelijk zijn krediet van drie ton toegewezen. "Maar wel onder voorwaarde dat er geen cent meer naar de paarden ging en dat alle uitgaven gescheiden werden bijgehouden. Verder heeft hij veel kunnen behouden: zijn huis, zijn auto omdat die nodig was voor de zaak, maar zijn pensioenverzekeringen heeft hij moeten afkopen. De man was 50 en is zijn pensioen helemaal kwijt. Dat bouwt hij ook nooit meer in die mate op. En dat terwijl hij en zijn vrouw kei- en keihard werkten. Nooit op vakantie en doordeweeks elke dag om vier uur opstaan!"

Wientjes vindt het beeld dat mensen tegenwoordig hebben van ondernemerschap heel verkeerd. Grote auto's, grote huizen; het publiek en helaas ook veel startende ondernemers denken dat dat zo hoort, terwijl ze zich niet altijd realiseren hoeveel geld er moet worden verdiend om dat te kunnen betalen. "Wij hebben dan ook liever te maken met een ondernemer die per jaar 45.000 verdient en hiervan 40.000 opmaakt, dan met een ondernemer die 140.000 verdient en 145.000 uitgeeft. Die tweede ondernemer krijgt nooit vlees op zijn botten. Uiterlijke schijn hoeft dus niets te zeggen!"

'Als ik stop, dan

Een reis, ontslag, een ongeluk of ontmoeting. Tal van gebeurtenissen kunnen het leven ineens op zijn kop zetten. Hoe ga je dan verder? Laatste aflevering van een serie waarin mensen aan het woord komen die een ingrijpende ommekeer hebben meegemaakt. Het verhaal van George van Iwaarden (30). Na vijftien jaar wedstrijdroeien zette hij abrupt een punt achter zijn sportcarrière.

Leonie van den Schoor

Veertien keer per week zat hij in de boot, maar sinds vorig jaar november heeft hij geen roeispaan meer aangeraakt. George van Iwaarden, teamlid van de befaamde Holland Acht, had er opeens genoeg van. Hij zat al een tijdje op de reservebank, presteerde niet langer op z'n best en had bovendien ruzie met de coach. "Ik heb altijd gezegd: als de lol eraf is, hou ik ermee op. Ik ben heel abrupt gestopt, dat zit in mijn aard. Bij mij is het alles of niets. Voor de buitenwereld leek die beslissing misschien heel impulsief, maar voor mij was het een beslissing op emotionele gronden. Misschien ben ik opgestapt om een daad te stellen, om de coach te laten zien: ik heb het met je gehad. Ik hield me voor: ik ben nu bijna dertig, met roeien word ik niet rijk en ik kan nu aan een baan bij een bedrijf beginnen."

George spendeerde vijftientig uur per week aan roeien. 's Ochtends stond hij om half zeven op voor de eerste training, 's middags om vier uur was het tijd voor de tweede training. Tussendoor sliep en studeerde hij. Ook buiten de trainingen om was

zijn hele leven ingericht op roeien. "Ik was er voortdurend mee bezig: goed eten, want je moet opletten dat je voldoende brandstof stapelt. En 's avonds op tijd naar bed, geen alcohol, feestjes of uitgaan."

'Ik wist niet wat ik opeens met die vrije tijd aan moest'

George begon op z'n tiende met roeien, op z'n vijftiende stapte hij over op wedstrijdroeien. Het roeien vormde hem, was een deel van zijn opvoeding. Acht keer nam hij deel aan wereldkampioenschappen, waar hij goud, zilver en brons won, twee keer was hij van de partij op de Olympische Spelen. "Dat heeft heel diepe sporen achtergelaten, de sfeer was er zó intens." Zijn leven speelde zich voor een groot deel af in hotelkamers. Zes maanden per jaar was hij op reis: voor trainingskampen in warme landen of voor wedstrijden. "Alles was voor je geregeld, het enige

wat je moest doen was hard roeien. Eigenlijk is het een heel beschermd en onbezorgd wereldje. Ik mis het wel, dat onderweg zijn, in een hotel zitten en zorgeloos naar je waslijntje staren. Maar de barre trainingen in de sneeuw mis ik niet. Tegenwoordig kan ik op zondag lekker tot negen uur uitslapen of ik kan straalbezopen uit een kroeg rollen of er keihard tegenaan gaan op mijn werk."

Tegenstrijdig

Van het roeien en studeren stapte hij over naar een baan in de IT. De overgang naar het bedrijfsleven was onverwacht groot. "Het leven in de roeiwereld en in de maatschappij is totaal niet met elkaar te vergelijken. Ik was gewend om met mensen te werken die eenzelfde doel hebben: winnen, een ander verslaan. Het bedrijfsleven zit anders in elkaar. Ik dacht altijd dat je daar ook samen aan één doel werkt, maar mensen hebben er tegenstrijdige belangen. Daar liep ik knalhard tegenaan. De één werkt om brood op de plank te krijgen, de ander om carrière te maken. Misschien is het einddoel wel

stop ik ook echt'

hetzelfde, maar iedereen gaat er op een andere manier of in een andere snelheid naar toe. In het begin dacht ik: ik ga even dit en dat regelen. Maar zo simpel werkt het niet. Je bent constant bezig met politiek bedrijven, met diplomatiek zijn. Daar moest ik heel erg aan wennen. Voordat je iets doet, moet je alles eerst goed op een rijtje zetten. Dat vergt veel tijd, energie en moeite. Ik was gewend om met mannen om te gaan die aan een half woord genoeg hadden. En als ze je niet hoorden, was het gewoon een kwestie van even je stem verheffen. Er heerste een bepaalde mores die het bedrijfsleven natuurlijk niet kent." Zijn omgeving reageerde heel gelaten op zijn keuze te stoppen met topsport. "Dat is me nog het meest tegengevallen. Familie en vrienden zeiden: ja, dat lijkt me een verstandige beslissing. Terwijl ik rekende op een shock-effect: o, wat vervelend, zou je dat wel doen. Je hoopt dat je onmisbaar bent voor de ploeg. Maar het leven gaat door, voor mijn plek in de boot staan er aan de poort tien andere roeiers te vechten. Daarom ga ik ook nooit meer naar roeien kijken, dat is te pijnlijk."

Grote bek

Sinds hij gestopt is met roeien, is hij een ander persoon geworden. Slimmer. "Bij het roeien was ik de jongen met de grote bek, hier op mijn werk breng ik het diplomatieker. Ik luister nu ook meer naar mensen. Je moet echt goed nadenken over wat je doet, alles wat je zegt heeft consequenties. Bij het roeien gold dat ook wel, maar daar lag het simpeler: je roeit hard en dan zit je in de selectie, roei je niet hard dan lig je eruit." In het begin wist hij niet wat hij met z'n vrije tijd aan moest. "Opeens moest ik een hele zondagmiddag vullen. Ik dacht: moet ik dan weer met

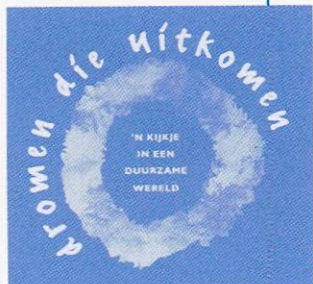
FOTO: ERIK KOTTIER

mijn bootje door de grachten van Amsterdam varen? Maar dat heb ik vorige week ook al gedaan." Sporten doet hij helemaal niet meer, recreatief roeien ziet hij niet zitten. "Dat is weer dat radicale van me. Als ik stop, dan stop ik ook echt." Een andere sport heeft hij nog niet gevonden. Of hij spijt heeft gehad van zijn keuze? Ja, heel erg. "Ik mis het bere-

gezellige wereldje, ik mis het lichamelijke presteren, het ècht ergens de beste in zijn. Dat kom je in het bedrijfsleven niet tegen, in het werk heb ik die genoegdoening nooit gevoeld. Een waardierend schouderklopje als je een klus goed gedaan hebt, haalt het niet bij de kick van een overwinning."

DENKEN & DOEN

Activiteiten in november

Wel eens gehoord van 'Beter af Autopolis', een verzekering die autoreparaties met tweedehands onderdelen vergoed? Of een perslucht-motor waardoor een auto emissievrij kan rijden? En wat te denken van een begraafkist van karton? Bijna zestig exposanten laten zien wat er al niet mogelijk is met bestaande producten. Naast kijken kan er ook meegedacht en meegepraat worden in denktanks en workshops. Ook is er een expositie van kunstenaars uit heel Nederland die zijn uitgedaagd vorm te geven aan hun visie op een duurzame toekomst.

Geestelijke hulp in de gevangenis

Aandacht voor het 30-jarig jubileum van de dienst humanistische geestelijke verzorging bij inrichtingen van justitie in het radioprogramma *Kwartier Humanisme*. In twee delen, op **1 en 8 november**, praat hoofd-raadsman Peter Huysmans over het ontstaan en belang van deze hulpverlening en komen een ex-gedetineerde en humanistisch geestelijk verzorger aan het woord.

Radio 5, 17.45 - 18.00 uur.

Publicistenforum UVRM

Ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens buigt een publicistenforum, met daarin

Alfred Grosser, Michael Ignatieff en Lord David Owen, zich op **9 november** over de moeilijkheden die zich voordoen bij het afdwingen van het naleven van de mensenrechten. Mary Robinson geeft na afloop een reactie. Van 15.30 tot 17.30 uur in De Rode Hoed, Keizersgracht 102, Amsterdam. Toegang gratis, aanmelden verplicht. Tel. 020 - 6752753, email: spe@erasmusprijs.org

Jongeren en verlies

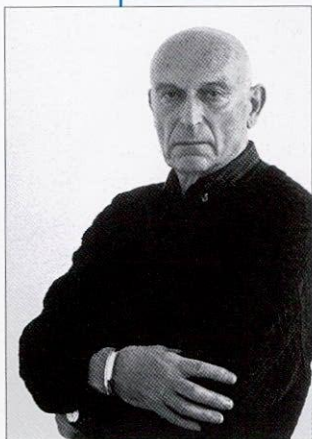
Humanitas, afdeling Amsterdam, organiseert **13 november** een bijeenkomst voor jongeren die een ingrijpend verlies hebben meegemaakt. Informatie: 020-5231100.

Dromen die uitkomen

Van **16 november** tot **9 december** organiseert NCDO (Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling) de expositie *Dromen die uitkomen: een kijkje in een duurzame wereld*. De expositie opent op **16 november** in de Oude Kerk in Amsterdam en gaat vervolgens naar Nijmegen, Rotterdam en Groningen.

Benno Premesla

Op **17 november** zendt de Humanistische Omroep van 22.25 - 23.21 uur (ned. 1) een documentaire uit over het leven en werk van deze spraakmakende initiator.

Vormgever en voorvechter is de ondertitel van de documentaire onder regie van Carrie de Swaan. Premesla (1920-1997) vervulde een toonaangevende rol op zijn vakgebied en was een groot voorvechter van de emancipatie van homoseksuelen. Betrokkenheid bij de maatschappij en liefde voor de kunst had hij niet van een vreemde. Zijn joodse ouders waren humanisten en socialisten en voedden hun kinderen vrij op. In archieffragmenten getuigt Premesla van zijn ideeën over maatschappelijke en seksuele vrijheid. Zijn manier van kijken en zijn visie op eigentijdse kunst spreken uit de dia's die hij overal ter wereld maakte en uit zijn kunstcollectie.

Gender, persoonlijke ontwikkeling, maar ook landbouw,

verbouw van katoen, de zorg voor het leefmilieu en ontwikkelingen op het platteland. Over deze onderwerpen spraken elf vrouwen van de NbvP en elf vrouwen uit Benin. Zij kwamen bij elkaar dankzij een uitwisselingsproject (1996 en 1997) - gestimuleerd door de Nederlandse regering. In juni van dit jaar heeft de NbvP op eigen initiatief opnieuw vrouwen uit Benin uitgenodigd. Op **21 november** zal verslag gedaan worden over de ervaringen.

televisie

informatie

radio

gezocht

expositie

activiteit

lezing

humanistisch verbond

'Love and desire can take us down dark paths' (Pierce Handling, staflid Filmfestival Toronto). Philippe Grandrieux' speelfilmdebuut maakte vele tongen los op het Filmfestival van Locarno. 'Verwerpe-lijk', oordeelden sommigen, anderen prezen Grandrieux' portret van een door oncontroleerbare driften gedreven, autistische man als een meesterwerk. **Sombre** is een zwarte, poëtische vertelling over de onmogelijke liefde tussen een rondtrekkende poppenspeler en een jonge vrouw. Er wordt een verontrustend beeld geschetst van een vrouwenmoordenaar wiens beweegredenen duister blijven.

sombre

Smerige fabrieken, verstik-kende werkplaatsen, dat is het lot van miljoenen kinde-ren op de wereld. Fotograaf Azizur Rahim Peu toont het tragische lot van kinderen uit zijn land Bangladesh. Naast de expositie is ook de docu-mentaire: *Werelden: en daar-om werk ik* te zien over het dilemma van kinderen die wil-len en moeten werken maar ook naar school willen gaan.

50 JAAR
NEDERLANDSE

ONTWI
KKELI
NGSSA
MENWE
RKING

met andere ogen

Sombre

Deze film-noir is **vanaf 18 november** te zien in Filmtheater Rialto (Amsterdam) en Theater Lantaren/Venster (Rotterdam). **Sombre** werd eerder vertoont op het International Film Festival Rotterdam 1999.

Rotterdam. Voor meer informatie: 0181-633519.

Internationale niet-winkeldag

Met de slogan: 'Doe mee door niet mee te doen' roept Omslag - werk-plaats voor duurzame ontwikkeling, een ieder op hieraan gehoor te geven. De vijfde 'konsuminderdag' is op **27 november** en wordt in zeventien landen gehouden.

Kinderarbeid

In de Galerie van het Tropenmuseum in Amsterdam is van **tot 16 januari** een indrukwekkende fotoexpositie te zien, waarin kinder-arbeid centraal staat.

Schilderijen van Li Zi Jian

Tot **6 december** exposeert deze beroemde Chinese schilder met een overzichtstentoonstelling in het Westfries Museum, Rode Steen 1, Hoorn.

Vrouwen in de basis

Het Humanistisch Verbond Rotterdam-Rijnmond organiseert **21 november** samen met de Nederlandse Bond voor Plattelandsvrouwen (NbvP) een thema-middag met de titel *Vrouwen: ervaring als basis*. De middag is voor iedereen toegankelijk. Entree: f5,- (of f2,50 met reductie). Adres: Pieter de Hoochweg 110 in

Genoeg is genoeg, vinden de initiatiefnemers; ze wil-len op deze manier protes-teren tegen de westerse overconsumptie, de ongelij-ke verdeling van welzijn en welvaart en de invloed van reclame op ons dagelijks le-ven. De Niet-winkeldag speelt zich vooral af op straat, tussen het winkelend publiek. De actievor-men zullen variëren van straattheater en het af-zetten van koopvrije zônes, tot het uitdelen van kadovrijstellingscertificaten. Ook zijn in enkele steden speciale kramen ingericht waar 'ooit-ge-cregen-maar-nooit-gebruikte' cadeautjes kunnen worden ingeleverd of omgeruild.

Het hart verdwaalt niet is de titel van deze bijzondere ex-positie. Li Zi Jian's schilderijen van kinderen en eenvoudige boeren in Tibet of Mongolië, of de *homeless* in Amerika leg-gen op ontroerende en bijna fotografische wijze het leven van deze mensen vast. Li is geboren in de Zuidchinese provin-cie Hunan als kind van arme boeren. Na een harde jeugd zag hij in de jaren zeventig kans om toegelaten te worden tot de kunstacademie in Guang-zhou. In 1988 vertrok hij naar Amerika. Door zijn jeugd en afkomst voelt Li zich verwant met de verschoppelingen der aarde. De expositie gaat de hele wereld rond, maar zal in Europa uitsluitend te zien zijn in het Westfries Museum.

Uit het hoofdbestuur

Minder uren de cel uit

'Geestelijke verzorging is niet helemaal mijn terrein', peinst Liesbeth Mulder, 'maar in mijn hoedanigheid als voorzitter van het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond werd ik laatst wel gevraagd een stukje te schrijven voor het blad *Balans* van Justitie. Het moest een stukje worden ter ere van het 50-jarig jubileum van de protestants-christelijke en katholieke geestelijke verzorging in de justitiële inrichtingen en het 40-jarig jubileum van de humanistische variant. De felicitaties staan inmiddels op papier, maar ze heeft het wel de kop meegegeven 'Dienst Justitiële Inrichtingen en Geestelijke Verzorging, een paar apart'.

Want parallel aan de festiviteiten en het bereiken van de jubilea van de geestelijke verzorgers is bij justitie een heel andere ontwikkeling gaande. De DJI reorganiseert. Daarbij gaan regionale clusters ontstaan met verschillende vormen van detentie. Het is de bedoeling dat het budget voor de geestelijke verzorgers in handen komt van de clusterdirecteuren. Dat is vast heel handig voor justitie, maar voor de zendende instanties schuilt hierin een bedreiging. Want mede doordat justitie de regimes in de inrichtingen versobert, lijkt de continuïteit en kwaliteit van de geestelijke verzorging

op de tocht te komen staan. Delinquenten mogen steeds minder uren de cel uit en dat lijkt in toenemende mate lastig te combineren met geestelijke verzorging. Want GV is immers een andere dienstverlening dan een boek halen bij de bieb. Dat vraagt planning en de directeuren hebben over de inhoud van de geestelijke verzorging niets te zeggen. Dat is dus lastig. De geestelijke genootschappen zien de bui al lang hangen en als tegemoetkoming heeft het Humanistisch Verbond aangeboden mee te willen denken over inhoud en vormgeving van de GV met decentraal budget, mits daarover van tevoren harde afspraken kunnen worden gemaakt met de clusterdirecteuren van de dienst Justitiële Inrichtingen. Zoniet, dan kan van decentralisatie geen sprake zijn. Maar het lijkt wel of de boodschap niet wordt doorgegeven, de ontwikkeling bij justitie doorgaat en de zendende instellingen dreigen te worden gemangeld tussen allerlei justitiële uitvoeringsinstanties.

Mulder heeft in haar stukje de DJI uitgedaagd 'mee te groeien met de diversiteit in bestaansoriëntaties die zo kenmerkend is voor de hedendaagse maatschappij'. Want een jubilaris moet niet alleen de bloemen aanmenen, maar ook de begeleidende boodschap.

Kosovo

Wat jammer nou dat briefschrijver Steinmeijer in de *Humanist* van september zo ongenueanceerd reageert op het standpunt van het Humanistisch Vredesberaad inzake het NAVO-ingrijpen in Kosovo.

Met haar gewelddadig ingrijpen heeft de NAVO heel wat overhoop gehaald. Het middel van de luchtbombardementen bleek erger dan de kwaal van de Servische onderdrukking. Het NAVO-optreden was volgens Marcel van Dam in de *Volkskrant* 'slecht doordacht en irrationeel'.

Het ingrijpen roept nog steeds veel vragen op. Lag de fout al niet in Rambouillet, waar onderhandeld werd met het mes op tafel? Het NAVO-optreden kwam voort uit roekeloze, westerse hoogmoed. 'Geweld is een kwestie van ongeduld', aldus Paul Scheffer in *Elsevier*. En waarom werd niet in een veel eerder stadium, toen het nog kon, de geweldloze benadering van Rugova in Kosovo gesteund? Duurzame vrede komt echt niet uit de lucht vallen en moet op een geheel andere wijze gerealiseerd worden dan de briefschrijver bepleit. Met name door een preventieve benadering en een geweldloze strategie. Het is een illusie om te menen dat met gewelddadig militair ingrijpen de situatie van de mensenrechten zal verbeteren.

Humanistisch Vredesberaad, Rien Heijne, Rotterdam

UvH boordevol

Ruim veertig procent meer inschrijvingen dan vorig jaar! Dat is de Universiteit voor Humanistiek overkomen. Deze kleine Utrechtse universiteit op humanistische grondslag schreef dit jaar 122 nieuwe studenten in en er druppelen nog steeds aanmeldingen binnen. Voor een grote universiteit is dat aantal misschien *peanuts*, maar voor de UvH is dit aantal ongekend groot. De enorme groei zal nog wat logistieke inspanningen vergen van de universiteit, maar wie zou er niet blij zijn met zo'n probleem.

Campagne 1999-2001

Zelf denken samen leven

Veel mensen kennen het Humanistisch Verbond, maar wat het HV nu precies wil, doet en meent, weet lang niet iedereen. Het HV gaat daarom de komende twee jaar campagne voeren om betere bekendheid te krijgen en nieuwe leden te werven.

Twee obstakels moeten overwonnen worden. Ten eerste moeten we ons realiseren dat de doorsnee Nederlander per dag zo'n zevenduizend reclame-uitingen krijgt voorgeschoteld. In fracties van seconden beslist iemand of hij al dan niet meer wil weten. Het HV moet in dat spel meedoen en zoeken naar een samenvatting van de doelen die onze doelgroep aanspreekt. Dat is meteen het tweede obstakel. Zo'n samenvatting is bijzonder moeilijk, want binnen het HV doen veel mensen veel verschillende dingen. Teveel om allemaal tegelijk te vertellen aan buitenstaanders.

De campagneslogan is: **Zelf denken samen leven**. Tijdens de ALV op 20 november gaat de campagne officieel van start. De campagne zal in totaal twee jaar duren. Het eerste deel van de campagne staat vooral in het teken van de '21 stellingen voor de 21e eeuw'. Die stellingen bevatten alle onderwerpen waarover het HV het publieke debat wil aangaan.

Tot en met december 1999 is de campagne met name intern gericht. De afdelingen kunnen immers een grote bijdrage leveren aan de campagne en het uitdragen van de stellingen. Rond het uitkomen van dit nummer horen de afdelingen daarover meer en in december volgt een mailing naar alle afdelingen op basis waarvan zij campagne-materiaal voor 2000 kunnen bestellen bij het landelijk bureau. De eerste maanden van 2000 zijn er om de campagne in brede kring onder de aandacht te brengen, allereerst met een aansprekende discussie over de 21 stellingen. In januari 2000 start het HV ook met een bescheiden ledenwerving.

Meer informatie: 020 - 5219000 (Annemarie Rohlf) of per email: info@lb.humanistischverbond.nl

Foutje

Bij het artikel *Monumenten van taal* in het septembernummer van de *Humanist* stond een foutief internetadres van 'verhalenverteller' Jan Swagerman. Het juiste adres is: www.euronet.nl/users/smd-jswa.

ingezonden mededelingen

Nalaten is iets heel anders dan nalatigheid

Bij een overlijden moet er snel heel veel geregeld worden. Dat gaat veel gemakkelijker als u zelf al maatregelen heeft genomen. Maar veel mensen vinden het moeilijk of onaangenaam om zulke maatregelen te treffen.

Het Steunfonds Humanisme heeft betrouwbare, ervaren mensen die u kunnen helpen. Als uw executeur- testamentair bespreken ze met u hoe uw laatste wil er uit moet komen te zien. En uiteindelijk dragen ze ook nog zorg voor punctuele uitvoering.

Het Steunfonds Humanisme is opgericht door het Humanistisch Verbond. Het Humanistisch Verbond strijdt voor een humane, tolerante samenleving. Vraag gerust meer informatie, telefonisch op nummer (020) 521 90 00 of met de onderstaande bon.

STEUNFONDS
Humanisme

JA ik wil meer informatie over een executeur-testamentair van het Steunfonds Humanisme.

naam v / m
adres
pc / plaats
telefoon

H

Stuur deze bon in een envelop zonder postzegel naar:
Steunfonds Humanisme, Antwoordnummer 10938, 1000 RA Amsterdam

ingezonden mededelingen

S.J. Redmeijer
Individu en collectief in de opvoeding f 39,50

De auteur onderzoekt de gedachte achter de vanzelfsprekendheden die het individu belemmeren in zijn ont-plooiing. Vraag ook inlichtingen over andere uitgaven aan de uitgever.

Verkrijgbaar bij de boekhandel en rechtstreeks bij de uitgever.

 Uitgeverij Sassenhein

Postbus 76 9750 AB Haren-gr
Tel. 050 535 0 395
fax 050 535 0 329
Email: sassenhein@tref.nl

Troonrede vol met niet waar te maken intenties

De troonrede kenmerkt zich volgens het Humanistisch Verbond door mooie intenties en te weinig concrete kabinetsvoornemens op de terreinen sociale activering, sociale samenhang en het laten meedelen van de minima in de groeiende welvaart.

Economisch gaat het Nederland voor de wind. Daardoor dienen de minima het leeuwendeel te krijgen van de miljard lastenverlichting in plaats van de fooi die het kabinet hier nu voor uittrekt. Armoedebestrijding kan beter door een jaarlijkse structurele inkomensverbetering (koppeling + 1 procent inkomensverbetering). Het voorgestelde zorgverlof van tien dagen vindt het HV een stap vooruit. Het HV ijvert evenwel voor een verbreding van het zorgverlof tot alle familieleden, burens en vrienden. Het is goed als er meer zorg wordt geboden in Nederland, en daar mag niemand bij voorbaat van worden uitgesloten.

Het HV keurt het kabinetsvoornemen af om vluchtelingen en asielzoekers het sluitstuk te maken van het economisch tij: nu de arbeidsmarkt krappert wordt, moeten vluchtelingen ineens snel en verplicht aan het werk. Het HV is voorstander van een vluchtelingenbeleid met snelle en rechtvaardige procedures, maatschappelijke integratie, een vrijwillige toegang tot de arbeidsmarkt en geen uitstoting van vluchtelingen in de illegaliteit.

Op het vlak van normen en waarden bevindt het kabinet zich nog in de denk-en-roep-eens-wat-fase. Een beter ontwikkeld beleid, tot stand gekomen in nauwe samenwerking met actieve burgers en maatschappelijke organisaties, zou het paarse kabinet op dit terrein heel wat beter de 21e eeuw in doen stappen.

Grote delen uit een persbericht dat het Humanistisch Verbond in reactie op de Troonrede naar de media zond.

ingezonden mededelingen

Kan werken met mensen menselijker?

Ja, met de opleiding Psychosociaal Werk - Coaching & Counseling.

BEGIN BIJ JEZELF, schrijf nu in en start januari 2000. Deze opleiding van het Europees Instituut is afgestemd op gezondheidszorg, bedrijfsleven, onderwijs en overheid.

Je leert mensen professioneler te begeleiden in uiteenlopende situaties. Daarbij ontwikkel je je persoonlijkheid en leer je een brug te slaan tussen het vaktechnische en het humane in je werk. De erkende trainers en docenten van ons instituut staan garant voor hoogwaardige kwaliteit.

De opleiding Psychosociaal Werk bestaat uit zes kortdurende en afzonderlijk naast de dagtaak te volgen gecertificeerde modules. Wij bieden trainingslocaties in heel Nederland. De opleiding valt onder de gunstige nieuwe fiscale studiekostenregeling

Voor brochure (020) 6 250 251 of:

Het Europees Instituut voor Psychosociale Educatie
Postbus 15553
1001 NB Amsterdam

Het Europees Instituut, daar word je wijzer van.

Pott hoogleraar

Dr. Heleen Pott is in september benoemd tot bijzonder hoogleraar 'Kunst en samenleving in humanistisch perspectief, in het bijzonder de geschiedenis en actuele vormen van cultuurkritiek en cultuurpolitiek'.

Een bijzonder hoogleraar is een hoogleraar die niet op de loonlijst staat van de universiteit, maar door een organisatie of instelling wordt betaald. Zo financiert Stichting Socrates, een werkstichting van het Humanistisch Verbond, ongeveer tien hoogleraren aan universiteiten in Nederland. Deze 'bijzondere' hoogleraren hebben de leeropdracht om het humanisme uit te diepen en te vernieuwen op hun vakgebied.

Heleen Pott wordt aangesteld bij de faculteit Historische en Kunstwetenschappen en de faculteit Wijsbegeerte aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Zij volgt professor Adriaan van der Staay op, die met pensioen gaat. Heleen Pott werd in 1952 geboren in Ridderkerk. Zij studeerde sociologie en filosofie en promoveerde cum laude op het proefschrift *De liefde van Alcibiades* (uitgegeven bij Boom, Amsterdam/Meppel, 1992). Zij doceert ook filosofie aan de universiteiten van Maastricht en Amsterdam.

Welvaart voor iedereen

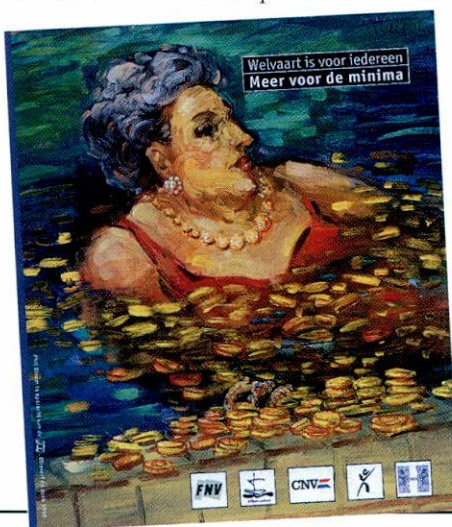
Het Armoedeplatform is blij met de extra miljard verhoging van het inkomen van minima. Een meerderheid van de Kamer heeft hiermee de belangrijkste van een reeks maatregelen overgenomen waar 18 politieke partijen en organisaties, waaronder het Humanistisch Verbond, zich achter hadden gesteld. In het boekje 'Welvaart is voor iedereen, meer voor de minima' staan alle door deze partijen overeengekomen voorstellen.

Sinds april vorig jaar maken het Humanistisch Verbond, Humanitas, de Raad van Kerken en de vakcentrales FNV en CNV deel uit van het Platform Armoedebestrijding. Zij willen op deze manier hun inzet in het tegengaan van armoede en uitsluiting te bundelen. Dit jaar nodigde het platform een gericht gezelschap van politieke partijen en maatschappelijke organisaties uit om elk met een top vijf van voorstellen te komen die armoede en uitsluiting tegengaan. Naar aanleiding van de voorstellen werd in september een coalitieberaad gehouden waar

met een aantal politieke partijen overeenstemming is bereikt over de volgende actiepunten: meer gerichte lastenverlichting, SER advies volgen, meer uniforme uitvoeringsregels voor lokale maatregelen, minima mogen meer bijverdienen, kinderbijslag omhoog, huurquota voor minima verder omlaag, afschaffen

eigen bijdrage voor zorg, met terugwerkende kracht het netto inkomen van jong gehandicapten omhoog. De algemene beschouwingen lieten zien dat men deze overeenstemming serieus nam.

Voor meer informatie, of voor het bestellen van het boekje, kunt u bellen met Yvonne Breuk, directeur van het Humanistisch Verbond en voorzitter van het Platform Armoedebestrijding, tel. 020 - 5219000.

Trotse hulpverleners?

De afdeling Noord-Holland van het Humanistisch Verbond zou er volgens Frank Koerselman (*de Volkskrant*, 25 september, voorpagina van *Reflex*) prat op gaan mensen te helpen bij hun zelfmoord. Ik wil graag een kanttekening bij zijn opmerking maken.

In Noord-Holland is inderdaad een aantal mensen dat ook lid is van het Humanistisch Verbond betrokken bij activiteiten rondom hulp bij zelfdoding. Zij doen dit niet namens het Humanistisch Verbond maar onder de paraplu van Stichting 'De Einder' van Jan Hilarius. Het HV heeft zich herhaaldelijk, onlangs nog in de NRC, gedistantieerd van het 'euthanasiasme' waarmee Hilarius en de zijnen, mét alle goede bedoelingen, mensen met een doodswens helpen. Informatie en instructie worden door hen onvoldoende onderscheiden; zij houden ook onvoldoende rekening met het irrationele van een besluit om er een einde aan te maken. Het Humanistisch Verbond is zoals bekend voorstander van het legaliseren van euthanasie en acht het recht op zelfbeschikking over eigen leven en dood een belangrijk recht. Koerselman stelt in zijn stuk terecht nog iets aan de orde dat ik in de discussie niet vaak tegenkom, maar dat ik van groot belang acht. Je kunt nooit vaststellen of je er goed aan hebt gedaan om op een verzoek om euthanasie in te gaan, omdat de overledene nu eenmaal niet kan zeggen of hij of zij tevreden is. De hulpverlener (en de omgeving van de overledene die het euthanasieverzoek steunden) ontbeert daarmee een wezenlijk onderdeel voor de rechtvaardiging achteraf van zijn of haar euthanatisch handelen. Voeg daarbij dat je de daad ook nooit ongedaan kan maken en het lijkt mij vervolgens beslist overdreven - en ook kwetsend voor de beroepsgroep - om met Koerselman te stellen dat een geslaagde euthanasie de arts of hulpverlener een kick geeft.

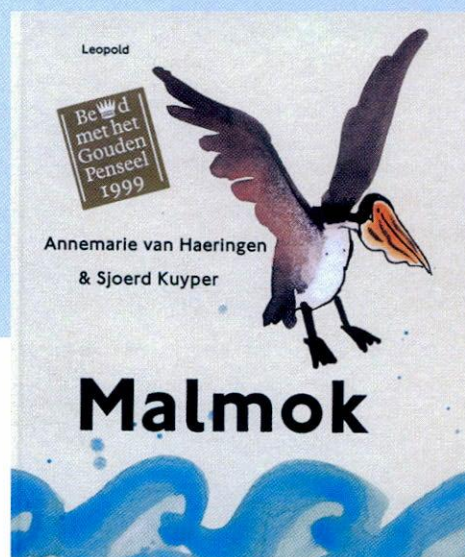
Uit een ingezonden brief van Liesbeth Mulder, voorzitter van het Humanistisch Verbond, aan de media.

Malmok

De lezersactie in het vorige nummer heeft veel reacties opgeleverd. Abonnees die ons een kaartje stuurden maakten kans op een gratis exemplaar van het prachtig geïllustreerde boek *Malmok* van Annemarie van Haeringen en Sjoerd Kuiper - bekroond met het Gouden Penneel 1999. De vijf winnaars zijn:

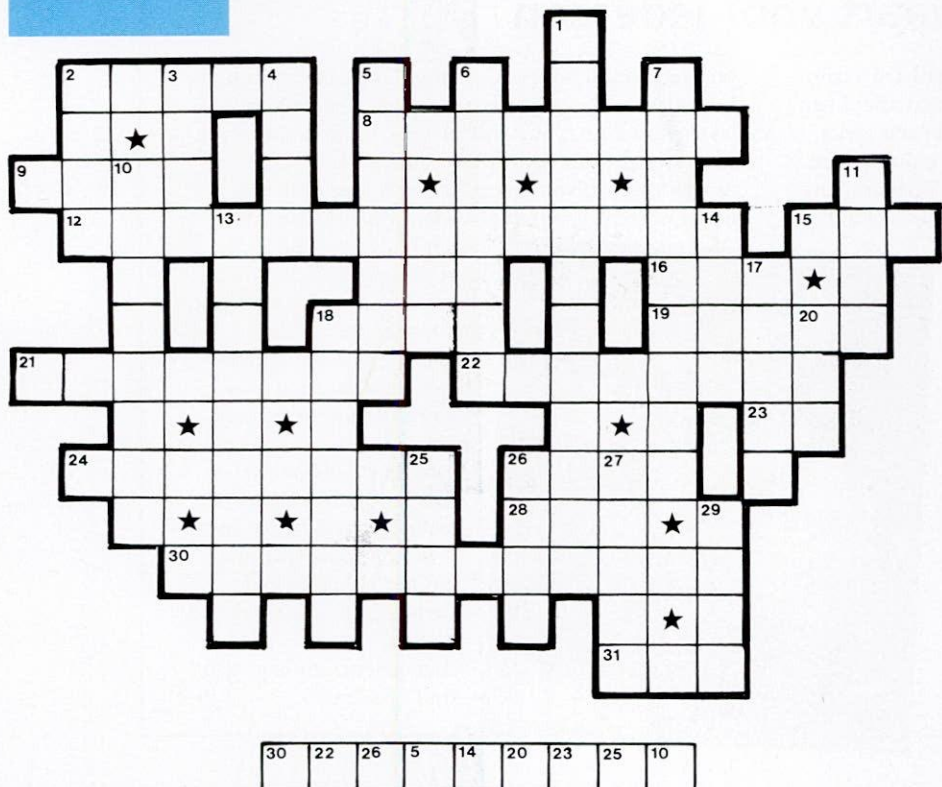
Mw. A. Bakker (Oosterbeek),
Mw. G. Plakman-de Geus (Oudkarspel),
Mw. M. Ouwehand (Den Haag),
Mw. G.M. Zeedijk (Holwierde),
Mw. D. Pleune (Maassluis).

Zij hebben het boek inmiddels thuisgestuurd gekregen.

CRYPTOGRAM

Evert Wassenaar

Horizontaal

- 2 Zwaar, bont, scherp wapen. (5)
- 8 Meetkundig voorwerp waar muziek in zit. (8)
- 9 De beste is de man zelf. (4)
- 12 'Het Groot Cactusboek'. (14)
- 15 Grappig kistje (30)
- 16 Internet. (3)
- 18 Op zee kan hij best jong zijn. (4)
- 19 Een uit 150 liederen. (5)
- 21 Africhtwerktuig. (8)
- 22 Die kleine religieuze kan goed zwemmen. (8)
- 23 Eerstkomend groot voetbalevenement. (2)
- 24 Helemaal tegenstrijdig. (8)
- 26 Suf insect. (4)
- 28 Snel soort. (3)
- 30 Hij is klein van stuk. (12)
- 31 Weelderig land. (3)

Verticaal

- 2 Wie daarin komt raakt achterop. (4)
- 3 Die vis lijkt verheugd. (4)
- 4 Kwam overeen met een plaats in Groningen. (4)
- 5 Nette exhibitionist. (7)
- 6 Een snaarinstrument aanhalen. (7)
- 7 Zwaar karwei voor nerveus persoon. (9)
- 10 Wispelturig speelgoed. (8)
- 11 (Mede)regerende vis. (4)
- 13 Querelant deel van een kabeljauw. (9)
- 14 Voor het overige. (4)
- 17 Hier zat 'Hollands Glorie' in de bezettingsjaren. (5)
- 18 Hamer, stijgbeugel of lel. (7)
- 20 Gaatje in de rivier. (3)
- 25 Zo sloeg de koning zijn echtgenote. (4)
- 26 Dat persen geeft veel werk. (4)
- 27 Die bloem is een eerste uitblinker. (5)
- 29 Zacht deel van het jaar. (4)

Wanneer u letters uit overeenkomstig genummerde vakjes overbrengt naar de balk onder de puzzel dan ontstaat daar de in te zenden oplossing.

Win een boekenbon!

De redactie verloot een boekenbon onder de inzenders van het juiste, gezochte woord (onder het cryptogram). Stuur uw oplossing vóór 15 november naar: Redactie Humanist, Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam. De winnaar krijgt bericht en wordt in de volgende Humanist vermeld.

Oplossing cryptogram oktobernummer

Horizontaal

5 snert, 6 week, 8 molenpaard, 11 eens, 12 gewassen, 15 illegaal, 16 jojo, 18 inmaken, 21 dogma, 22 Togo, 24 lakmoes, 25 pof, 26 non, 27 erf, 28 assistente.

Het gezochte woord was: BEPALING

Boekenbon gewonnen door: H.C. Terwan uit Woerden.

Verticaal

1 lijnkoek, 2 extra, 3 Internationale, 4 redding, 7 boerenjongens, 9 porseleinkast, 10 amen, 13 papavers, 14 vleet, 17 Adonis, 19 nopens, 20 doffer, 23 gort.

Humanist is een uitgave van het Humanistisch Verbond, 53-ste jaargang nr. 11 november 1999

Redactieadres:

Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam.
Tel.: 020 - 5219030 (bij voorkeur bellen: ma, di, wo tussen 14.00 en 17.00 uur)
e-mail: humanist@lb.humanistischverbond.nl

Kantooradres:

Sarphatikade 13, Amsterdam.
Fax: 020 - 5219080
Algemene informatie:
Tel.: 020 - 5219000

Redactie:

Huib Afman
Sandra Langendijk (Denken & Doen)
Rien Jans
Leonie van den Schoor
Marjan Slob (hoofdredacteur)

Vormgeving en Prepress:

Brouwer Digitaal, Utrecht
Anita Baljet

Medewerkers aan dit nummer:

Rogier Fokke, Caroline Hanrath, Els Huver, Sigrid Kottelaar, Erik Kottier, Paul Romijn, Judith van der Stelt, Hans van den Tillaart, Evert Wassenaar

Omslag:

Steye Raviez / HH

Redactiecommissie:

Marleen Janssen Groesbeek, Jan Haasbroek, Saskia ter Kuile, Hans Martens, Willem Offenberg

Druk:

Hoonte Bosch en Keuning, Utrecht

Internet:

De Humanist wordt op Internet aangekondigd op de HV-homepage:
<http://www.humanistischverbond.nl>

Teletekst:

De Humanist staat regelmatig aangekondigd op teletekst 325

Gesproken Humanist:

De Humanist wordt ingesproken op cassette. Een jaarabonnement kost f55,-. Aan te vragen bij: Centrum voor gesproken lectuur, tel. 0486 - 486486

Opzegtermijn:

Lidmaatschappen en abonnementen lopen automatisch door tenzij voor 1 november schriftelijk is opgezegd.

Advertenties:

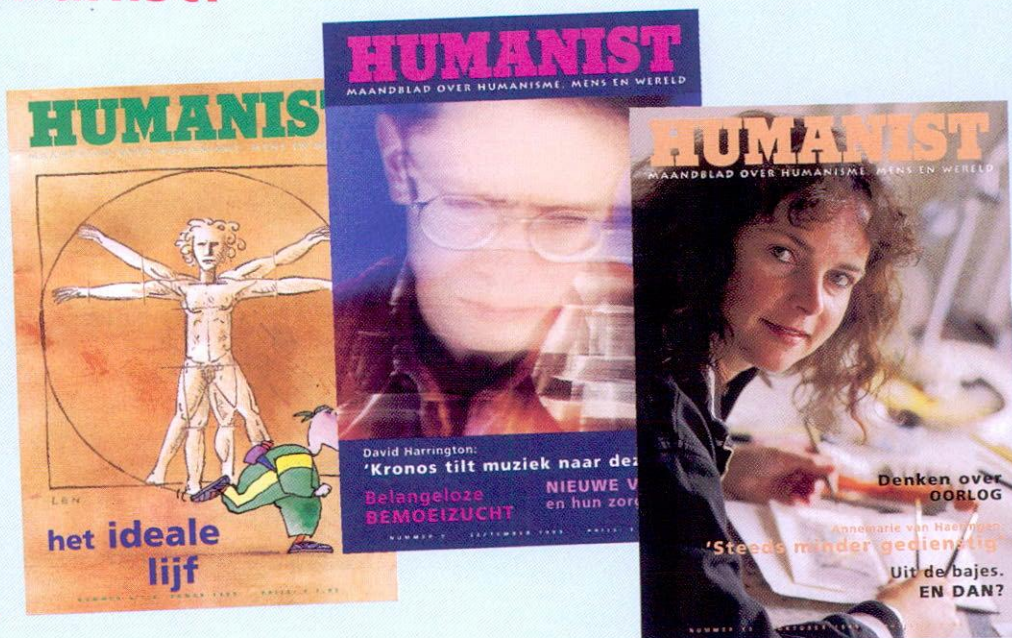
Uitgeverij Recent, Den Haag
Tel. 070 - 3385400
Fax 070 - 3587299

De Humanist wordt gedrukt op licht-houthoudend mc papier, chloorvrij.
ISSN: 0025-9489

Verras iemand met een cadeau-abonnement op de Humanist!

Kent u iemand die de Humanist graag zou lezen? En wilt u hem of haar een jaarabonnement van f55,- schenken? Vraag dan snel de kaart voor een cadeau-abonnement aan. Op de kaart is ook ruimte voor een persoonlijke wens of boodschap aan de ontvanger van het cadeau. Een telefoontje naar de Humanist is genoeg: 020 - 5219090.

Humanist, voor een andere kijk op uw leven.

Maak kennis met het Humanistisch Verbond

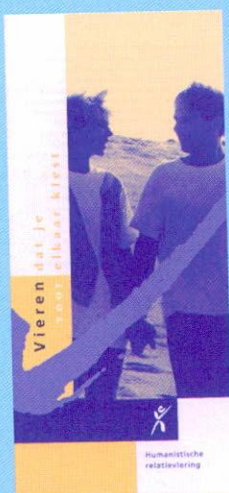
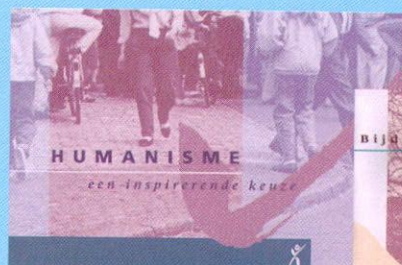
De Humanist kent u natuurlijk al. U kunt voor f55,- per jaar een abonnement nemen. Een proefabonnement (drie nummers voor een tientje) is ook mogelijk.

Voor lezers met interesse voor wetenschap en cultuur is er het kwartaalblad Rekenschap (vanaf f50,- per jaar).

U kunt ook donateur van het Steunfonds Humanisme worden. Het Steunfonds is een werkstichting van het HV met als doel het verwerven en beheren van financiële middelen. Als donateur ontvangt u twee keer per jaar informatie over projecten en activiteiten van het HV met een acceptgiro. Zo kunt u per keer beslissen of u een financiële bijdrage wilt geven.

Lid worden van het Humanistisch Verbond biedt nog meer voordelen! U krijgt negen keer per jaar de Humanist in huis. En ontvangt regelmatig nieuws over activiteiten bij u in de buurt. Als lid helpt u bovendien bij het instandhouden van geestelijke verzorging, uitvaartbegeleiding, relatiebegeleiding en humanistisch vormingsonderwijs. Het lidmaatschap kost f100,- per jaar; jongeren tot 27 jaar en mensen met een minimuminkomen betalen een lager tarief (resp. f40,- en f55,-).

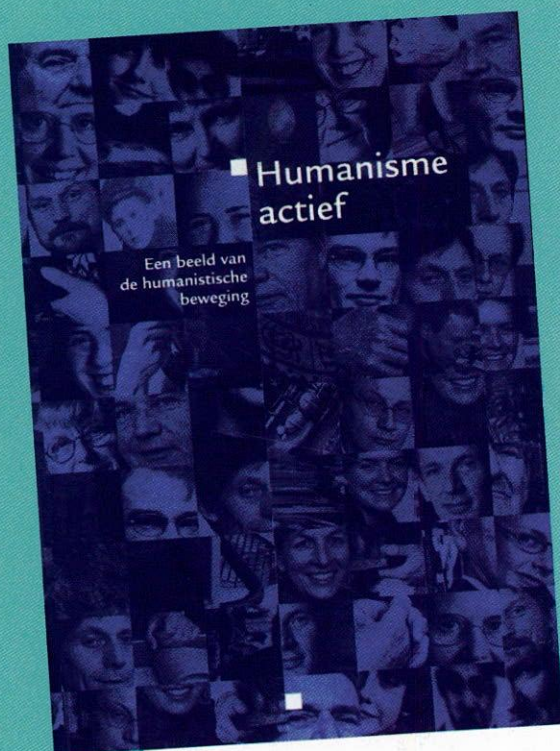
Het HV heeft verschillende folders en brochures die u meer informatie geven. Interesse? Bel publieksvoorlichting 020 - 521 90 90. Of gebruik de bon in deze Humanist!

Lekker veel stof tot nadenken

Drie boeken met 25 gulden korting

Met de slogan 'zelf denken samen leven' start het Humanistisch Verbond een tweejarige campagne om meer bekendheid te krijgen. Wilt u alvast lekker veel stof om zelf over na te denken, bestel deze drie boeken dan in één keer en bespaar 25 gulden. Maak 50 gulden (in plaats van 75 gulden) over op giro 58 t.n.v. het Humanistisch Verbond o.v.v. Maat, Mens en Actief en u krijgt De Kostbare Mens, De Menselijke Maat én Humanisme Actief thuisgestuurd. Aapart bestellen kan natuurlijk ook:

Humanisme Actief

Dertien humanistische organisaties laten hun gezicht zien. Met praktische gegevens en interessante interviews. U ontvangt deze uitgave als u f15,- overmaakt op giro 58 t.n.v. het Humanistisch Verbond in Amsterdam o.v.v. Humanisme Actief.

De Menselijke Maat

Vooraanstaande ethici, cultuur- en sociaalfilosofen geven hun visie op diverse thema's. Voor de liefhebber een zoektocht naar een nieuw humanistisch perspectief en verbetering van de kwaliteit van leven. Alleen dit boek bestellen? Maak dan 35 gulden over op giro 58 t.n.v. het Humanistisch Verbond in Amsterdam o.v.v. De Menselijke Maat.

De Kostbare Mens

Een toegankelijke inleiding tot het humanisme. Maak 25 gulden over op giro 58 t.n.v. het Humanistisch Verbond in Amsterdam o.v.v. De Kostbare Mens en u krijgt het boek thuisgestuurd.

Meer informatie? bel (020) 5219000.